

Kulttuurialan huoltovarmuus

Nykytila ja kehittäminen osana
henkistä kriisinkestävyyttä

Teuvo Arolainen

Huoltovarmuuskeskus

Huoltovarmuuskeskus

www.huoltovarmuuskeskus.fi

Huoltovarmuudella tarkoitetaan kykyä sellaisten yhteiskunnan taloudellisten perustoimintojen ylläpitämiseen, jotka ovat välttämättömiä väestön elinmahdollisuuksien, yhteiskunnan toimivuuden ja turvallisuuden sekä maanpuolustuksen materiaalistien edellytysten turvaamiseksi vakavissa häiriöissä ja poikkeusoloissa. Huoltovarmuuskeskus (HVK) on työ- ja elinkeinoministeriön hallinnonalan laitos, jonka tehtävänä on maan huoltovarmuuden ylläpitämiseen liittyvä suunnittelu ja operatiivinen toiminta. Huoltovarmuuskeskuksen yhteydessä toimii Huoltovarmuusneuvosto sekä pysyvinä yhteistyöeliminä komitean tapaan toimivia sektoreita ja pooleja. Nämä yhdessä muodostavat Huoltovarmuusorganisaation.

Julkaisija: Huoltovarmuuskeskus

Laatinut: Teuvo Arolainen

Kansikuva: Henri Juvonen

Taitto: LM Someco Oy

Julkaisuvuosi: 2024

ISBN: 978-952-7470-30-5

Sisältö

1. Johdanto	1
2. Kulttuurialan merkitys huoltovarmuudelle	3
2.1 Nykytila	3
2.2 Kansallinen kulttuuriperintö ja identiteetti	3
2.3 Kulttuuriala ja kriisinkestävyys	4
2.4 Kulttuurialan huoltovarmuuden rajaus	5
2.5 Lainsäädäntö ja muu ohjaus	7
2.6 Koronapandemian kokemukset	9
3. Kulttuurialan toimijat	11
3.1 Yleistä	11
3.2 Kulttuuriala elinkeinotoimintana	11
3.3 Kulttuurialan toimijoiden ryhmittelyä	13
3.3.1 Julkiset toimijat	13
3.3.2 Elinkeinoelämä ja etujärjestöt	13
3.3.3 Kulttuurialan rahoittajat	13
3.3.4 Liikunnan ja urheilun toimijat	13
3.3.5 Tiedeyhteisö	13
3.3.6 Muut toimijat	13
3.3.7 Alihankkijat ja yhteistyökumppanit	14
4. Huoltovarmuuskriittisyys kulttuurialalla	15
4.1 Yleistä	15
4.2 Kulttuurialan huoltovarmuuden erityiskysymyksiä	16
5. Kyselytutkimuksen ja kulttuuriseminaarin tulokset	17
6. Päätelemät kulttuurialan huoltovarmuuden roolista osana Huoltovarmuusorganisaatiota	18
Lähteet	20

1. Johdanto

Kulttuuriala on keskeinen henkisen kriisinkestävyyden luoja ja ylläpitäjä. Kulttuurialan huoltovarmuuden pohjana on tietoisuus siitä, että ihmiset tarvitsevat yhteisiä kiinnekohtia ja henkistä kriisinkestävyyttä vahvistavia kokemuksia. Kulttuuriala on henkisen kriisinkestävyyden ja kansallisen kognitiivisen turvallisuuden keskeinen välittäjä, eräänlainen ”henkinen kotivara”. Alan huoltovarmuuden ja jatkuvuuden hallinnan kehittämiseksi on myös painavia toimialan jatkuvuuteen ja toipumiseen liittyviä perusteita.

Kulttuuriala kokonaisuutena on ollut perinteisen huoltovarmuustoiminnan ulkopuolella. Valmiussuunnittelu on kuulunut julkisten kulttuuriorganisaatioiden vastuulle, mutta ennen koronapandemiaa varautumisen tai huoltovarmuuden pohtiminen on ollut ohutta. Pandemia osoitti sekä alan elinkeinoelämän haavoittuvuuden että kulttuuripalveluiden merkityksen ihmisten henkiselle kriisinkestävyydelle ja jaksamiselle. Kulttuurialan huoltovarmuuden kehittämisellä on saavutettavissa merkittäviä hyötyjä.

Tässä raportissa haetaan selvyyttä siihen, miten kulttuurialan huoltovarmuutta ja toimintaedellytyksiä voitaisiin parantaa vakavien häiriötilanteiden ja poikkeusolojen varalta. Lisäksi arvioidaan sitä, miten kulttuuriala voi tukea ja edistää kansakunnan henkistä kriisinsietokykyä.

Kulttuuriala on mainittu Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa (YTS) keskeisenä tekijänä vaalittaessa ja vahvistettaessa henkistä kriisinkestävyyttä, joka on yksi seitsemästä yhteiskunnan elintärkeistä toiminnoista. Vaikka henkisen kriisinkestävyyden luominen ja ylläpitäminen kuuluu kaikille hallinnonaloille, suurin vastuu on opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) toimialalla. OKM:n strategisia tehtäviä ovat muun muassa kulttuuripalvelujen ylläpitäminen ja kulttuuriomaisuuden suojeleminen, hengellisen toiminnan edellytysten turvaaminen sekä liikunnan kansalaistoiminnan ylläpitäminen. Parhaillaan lausunnolla olevassa YTS:n uudessa versiossa kulttuuripalveluiden ylläpitäminen ja kulttuuriomaisuuden suojeleminen on yhä tärkeä henkisen kriisinkestävyyden tekijä.

Myös kunnilla on merkittävä rooli kansalaisten henkisen kriisinkestävyyden edistämiseksi. Kuntien kulttuuritoimintalaki velvoittaa kunnat muun muassa tukemaan *ihmisten mahdollisuuksia luovaan ilmaisuun ja toimintaan sekä kulttuurin ja taiteen tekemiseen ja kokemiseen*.

Henkinen kriisinkestävyys on esillä myös valtioneuvoston syksyllä 2024 tekemässä periaatepäätöksessä huoltovarmuuden tavoitteista. Henkinen kriisinkestävyys on osa kokonaisturvallisuutta ja edistää kriiseistä toipumista. *”Myös kulttuuri tukee henkistä kriisinkestävyyttä.”*¹

HVK pyrkii vuosien 2024–2027 strategiensa mukaan vastaamaan erityisesti sotilaallisen uhan, laaja-alaisen vaikuttamisen ja globaalien talouden vakavien häiriötilanteiden skenaarioihin. Huoltovarmuusjärjestelyjä kehitetään siten, että yhteiskunnan kyky selvitä erityisesti vakavista kriisi- ja häiriötilanteista vahvistuu. Yksi painopistealueista on digitaalinen turvallisuus ja tiedon huoltovarmuus, jonka piiriin kulttuurialan huoltovarmuuden kohentaminen lukeutuu.

Huoltovarmuusorganisaatio (HVO) on verkosto, johon kuuluvat HVK ja sen hallitus, huoltovarmuusneuvosto sekä eri toimialojen sektorit ja poolit. Yhteistyö elinkeinoelämän, julkishallinnon ja kolmannen sektorin kanssa on laajaa. Tavoitteena on turvata Suomen toimintakyky ja sen edellyttämä huoltovarmuus kaikissa oloissa. HVK kehittää toimintamalleja varautumis- ja valmiustyöhön sekä rakentaa palveluvalikoimaa verkostolle. Strategiassa 2024–2027 tavoitteena on muovata HVO:n rakenne vastaamaan huoltovarmuuden nykyaikaisia tarpeita ja taata huoltovarmuustyölle sekä riittävät resurssit että lainsäädännöllinen tuki.

Tässä raportissa kulttuurialaa ja sen toimijoita jäsenetään nimenomaan huoltovarmuuden näkökulmasta. Tiukasti rajaten huoltovarmuuskriittisiin yhteisöihin voidaan lukea vain yritykset. Kulttuuriala kuitenkin muodostuu laajasta, toisistaan poikkeavien toimijoiden monimutkaisesta ja -tahoisesta verkostosta. Osa toimijoista nojaa työnsä lainsäädäntöön, osa elinkeinovapautteen. Osa on voittoa tavoittelematonta järjestö- tai muuta vastaavaa toimintaa. Toimijoiden huoltovarmuuskriittisyydessä on suurta vaihtelua. Toiminnan organisoiminen huoltovarmuusorganisaation osaksi on aikaa vievä tehtävä. Taiteen, liikunnan ja kolmannen sektorin näkemysten ja intressien yhdistäminen vaatii ponnistuksia.

Kulttuurialaan kuuluvat tässä esityksessä myös urheilu ja liikunta. Sen sijaan Suomen kulttuurin rahoitusjärjestelmän ja kulttuuriviennin tarkastelu sekä kulttuurialan huoltovarmuuden kansainvälinen vertailu on rajattu pois. Historiallisia kehityskulkuja esitetään hillitysti.

1 Valtioneuvoston päätös huoltovarmuuden... 568/2024 - Säädökset alkuperäisinä - FINLEX ®

Tekstissä pohditaan kulttuurialan varautumistason kohentamisen merkittävimpiä hyötyjä erityisesti HVK:n vuosien 2024–2027 strategian sekä YTS:n tavoitteiden toteutumisen kannalta. Täsmällisempinä tavoitteina voivat olla ainakin toimintavarmuuden ja varautumisen parantuminen, verkoston tuki ja muilta oppiminen, huoltovarmuuteen liittyvän ymmärryksen lisääntyminen, häiriöihin liittyvän reagoinnin nopeutuminen sekä yhteisten toimintamallien omaksuminen.

Raportissa pohditaan järjestelytapoja ja tunnistetaan vastuutahoja, joilla kulttuurialan huoltovarmuuden kannalta välttämättömän toiminnan jatkuvuutta sekä kulttuuripalveluiden tuotantoa ja saatavuutta voidaan vakavissa häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa parantaa.

Raportissa on hyödynnetty hallituksen puheenjohtaja Timo Everin, sotilasprofessori Aki-Mauri Huhtisen, toiminnanjohtaja Pekka Ilmivallan, pääsihteeri Rosa Meriläisen, toimitusjohtaja Susanna Petterssonin ja taiteen tukemisen päällikön Henri Terhon laatimia katsauksia sekä Huoltovarmuuskeskuksen järjestämän kulttuurialan huoltovarmuuden Round table -keskustelua 30.8.2023 ja laajaa kutsuseminaaria 28.2.2024.

2. Kulttuurialan merkitys huoltovarmuudelle

2.1 Nykytila

Huoltovarmuustoiminta keskittyi pitkään materiaaliin varautumiseen ja sotilaallisen maanpuolustuksen kannalta kriittiseen varastointiin. Painotus on 2000-luvulla liukunut jatkuvasti enemmän immateriaaliseen varautumiseen ja kriisinkestävyyden kohentamiseen. Varautumiseen ovat kuuluneet jatkuvuuden hallinta, toiminta keskinäisriippuvuuksien varassa sekä kyky sietää häiriöitä ja toipua. Varautumisen keinoina ovat muun muassa tiedolla johtaminen ja tilannekuvan ylläpito. Immateriaaliseen varautumiseen kuuluvat olennaisesti vihamielisen informaatiovaikuttamisen tunnistaminen ja torjunta sekä muu kyberturvallisuus.

Näillä tavoitteilla ja toimilla tuetaan kykyä kestää henkisesti kriisejä. Sen kautta puolestaan pidetään yllä maanpuolustustahtoa ja kansakunnan yleistä toimintakykyä. Jos yksilöiden toimintakyky säilyy riittävänä, parantaa se koko yhteiskunnan varautumista ja huoltovarmuutta.

2.2 Kansallinen kulttuuriperintö ja identiteetti²

Valtioneuvosto hyväksyi periaatepäätöksen kulttuuriperintöstrategiasta³ vuonna 2023. Siinä korostetaan kulttuuriperinnön merkitystä yhteiskunnan voimavarana ja ihmisten elämänlaadun parantajana. Kulttuuriperintö voi olla aineellista, aineetonta tai digitaalista tai se voi liittyä kulttuuri- tai luonnonympäristöön. Yhdessä tällainen monimuotoinen kulttuuriperintö, erilaiset kulttuuri-identiteetit ja jaettu arvopohja lisäävät resilienssiä ja vaikuttavat yhteiskunnan henkiseen kriisinkestävyyteen osana yhteiskunnan kokonaisturvallisuutta. Strategiassa ei erikseen pohdita huoltovarmuutta.

Suomen kulttuuriperinnön syntymähetken voi sijoittaa 1800-luvulle, jolloin monitahoisesta maasta rakennettiin tietoisena yhtenäisen kansallisen kertomus, *narratiivi*. Tähän narratiiviin liittyy useita symboliarvoltaan vahvoja historiallisia kertomuksia ja kansallista identiteettiä rakentaneita avaintapahtumia. Esimerkiksi

Fredrik Paciuksen säveltämä ja Johan Ludvig Runebergin sanoittama Maamme-laulu laulettiin ensi kertaa Helsingissä Flooran päivän juhlassa toukokuussa 1848. Juhlapuheen *Suomen nimi* piti runoilija ja professori Fredrik Cygnaeus.

Kansalaisyhteiskunta alkoi kehittyä, kun opimme vapaaehtoisesti tekemään yhdessä ja näkemään yhteiset päämäärät. Ihmiset järjestäytyivät asioiden ja aatteiden ympärille ja synnyttivät esimerkiksi Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuonna 1831 ja Suomen Taideyhdistyksen vuonna 1846.

Taideyhdistyksessä nähtiin, että maa tarvitsi kuvaston havainnollistamaan sitä, miltä Suomi ja suomalaiset näyttivät. Kuva Suomesta syntyi vuosina 1845–53 ilmestyneessä Sakari Topeliuksen teoksessa *Finland framställdt i teckningar*, jossa taiteilijat kuvasivat niin kartanoita kuin koskematonta luontoa etelästä pohjoiseen. Teos ja sen esittämä narratiivi jaettiin kansakouluverkoston kautta vähitellen koko maahan.

Nykyään moniäänisessä Suomessa identiteetit rakentuvat lukuisista lähtökohdista ja kiinnittyvät laajempaan kehikkoon – kulttuuriin, uskontoon, yhteisöön ja maahan. Yhteiset kertomukset ovat hajonneet tai niitä on useita rinnakkain. 1800-luvulla rakennettu käsitys yhtenäisestä ja turvallisesta maasta saattaa jäädä myytilä, jonka muodostumista tuki puolustautuminen ulkoisia uhkia vastaan.

Modernia suomalaista yhteiskuntaa kuvastaa voimakas polarisoituminen; kuplautuminen ja heimoutuminen sekä yhteisen narratiivin ja yhteisöllisyyden rapautuminen. Voimakkaat rinnakkaiset, päällekkäiset ja jopa vastakkaiset kertomukset kamppailevat tilasta julkisuudessa. Suomeen on syntynyt uusia kieliryhmiä, uskontokuntia ja etnisiä yhteisöjä. Nykyisin monikielisyys ja monipuolinen kulttuurinen osaaminen voidaan nähdä kiinteänä osana suomalaista kulttuurielämää.⁴ Moninaistuminen on otettava huomioon kulttuurialaa koskevassa päätöksenteossa ja toiminnassa.

² Perustuu Susanna Petterssonin laatimaan katsaukseen Kansallisen kulttuuriperintö, identiteetti ja avaintapahtumat 4.10.2023

³ Valtioneuvoston periaatepäätös kulttuuriperintöstrategiasta 2023–2030, tiivistelmä - Valto

⁴ OKM 2021:2 (valtioneuvosto.fi)

Esimerkiksi Suomessa asuvat venäjänkieliset luottavat melko hyvin suomalaiseen yhteiskuntaan ja uskaltavat tuoda esiin näkemyksiään. Venäjänkieliset tuntevat vahvaa paikallista kuulumisen tunnetta ja haluavat vastaisuudessaakin asua Suomessa. Luottamuksen aste kuitenkin vaihtelee arvotettavan kohteen sekä vastaajien ikäryhmien kesken. Luottamus mediaan on viime vuosina laskenut.⁵

Ihmisillä on joka tapauksessa tarve jäsentää todellisuutta ymmärrettävinä kokonaisuuksina. Siihen tarvitaan kollektiivisia kokemuksia, jotka rakentavat kansallista identiteettiä ja kokemusta turvallisuudesta. Kiinnostavat kohdat voivat olla kulttuurituotteita tai kokemuksia kulttuuriperinnöstä.

Aineellista kulttuuriperintöä ovat perinteisesti pitäneet yllä eri tasoiset toimijat keskenään yhteistyössä. Erityisesti arkistot, kirjastot ja museot toimivat kansakuntien muistina tai henkisinä kuntosaleina. Esimerkiksi Suomen museoista muodostuu järjestäytynyt ja mittava valtakunnallinen verkosto. Museoilla ja niiden kokoelmilla on suuri merkitys niin kansallisen identiteetin kuin henkisen kriisinkestävyyden näkökulmasta. Kansallisesti merkittävät teokset muodostavat ikonisen peruskuvaston, joka on tunnistettavissa niin kouluissa käytettävistä oppikirjoista ja mainoskampanjoista kuin meemeistä.

Suomessa on myös seitsemän suojeltavaa Unescon maailmanperintökohdetta. Niiden ohella Suomessa on ollut vuodesta 2013 lähtien voimassa Unescon yleisopimus aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta. Aineeton kulttuuriperintö kattaa esimerkiksi kansanperinteen, tavat, uskomukset, tiedon, taidon ja kielet. Lista erilaisista perinteistä ja toiminnoista on pitkä; esimerkeiksi käyvät jokaisenoikeudet ja virpominen.

2.3 Kulttuuriala ja kriisinkestävyys

Huoltovarmuus tarkoittaa toimintaa, jonka tarkoituksena on turvata väestön toimeentulon, maan talouselämän ja maanpuolustuksen kannalta välttämätön tuotanto, palvelut ja infrastruktuuri vakavien häiriötilanteiden ja poikkeusolojen varalta.

Huoltovarmuuskriittinen organisaatio on toimija, joka on erityisen merkittävä yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamisen kannalta. Huoltovarmuuskriittinen organisaatio voi olla yritys tai muu yhteisö. Huoltovarmuuskeskus vastaa huoltovarmuuskriittisyyden luokiteluperusteista.

Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa on määritetty seitsemän yhteiskunnan *elintärkeää toimintaa*, joihin kuuluvat muun muassa väestön toimintakyky ja palvelut sekä *henkinen kriisinkestävyys*. Henkisellä kriisinkestävyydellä tarkoitetaan kansakunnan kykyä kestää erilaisten turvallisuustilanteiden aiheuttamat henkiset paineet ja selviytyä niiden vaikutuksilta. Henkisen kriisinkestävyyden luominen ja ylläpitäminen kuuluu kaikille hallinnonaloille.

Resilienssi tarkoittaa yleistä kriisinkestävyyttä eli yksilöiden ja yhteisöjen kykyä pitää yllä toimintakykyään muuttuvissa olosuhteissa. Se on valmiutta kohdata häiriöitä ja kriisejä ja palautua niistä. Lähtökohtana on ajatus siitä, että turvallisuutta vaarantavat tilanteet syntyvät toimintojen odottamattomista yhdistelmistä. Turvallisuuden hallinta onnistuu, jos toimintatavat joustavat tilanteiden ja olosuhteiden mukaisesti. Resilienssiin liitettyjä määreitä ovat joustavuus, kimmoisuus ja palautumiskyky.⁶

Kulttuurialan sekä huoltovarmuuden ja resilienssin yhteys on monitahoista. Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö Kultra ry:n mukaan kulttuuri ja taide vahvistavat kognitiivista suorituskkyä ja kommunikointitaitoja. Ne lisäävät itsemymmärrystä, kykyä ymmärtää muita sekä mielen joustavuutta.

Kulttuuriperintöön nojaava jatkuvuuden hallinta synnyttää yhteenkuuluvuutta. Kuvittelukyky auttaa hahmottamaan tulevaisuutta. Taiteen monimutkaisuus ohjaa sietämään yleisemminkin epävarmuutta.⁷ Taide vahvistaa odottamattoman kohtaamista ja rakentaa mielikuvia. Se luo uusia monitahoisia ilmiöitä. Kulttuuriala myös lisää viihtyvyyttä ajanvietteen ja naurun kautta.

5 Caltura-saatio_Suomen-venäjänkieliset-2022.pdf (culturas.fi), Suomen venäjänkieliset 2024. Raportti

6 Kokonaisturvallisuuden sanasto. TSK 50. 2017. (turvallisuuskomitea.fi)

7 5 tapaa, joilla taide ja kulttuuri vahvistaa resilienssiä | KULTA ry (kulttuurijataide.fi)

Henkisen kriisinkestävyuden toteutumiseksi kulttuurialalla voi asettaa erilaisia edellytyksiä tai ehtoja:⁸

- kulttuurin palvelut ovat kaikissa tilanteissa saatavilla,
- priorisoitavat kulttuuripalvelut (huoltovarmuus kriittiset toiminnot) on tunnistettu ja varmistettu,
- suvaitsevaisuudella, erilaisuuden ymmärtämisellä, yhdenvertaisuudella ja moniarvoisuudella on aito mahdollisuus toteutua,
- heikoimpien mukana pitäminen on varmistettu, samoin yksinäisyyden ja yksinjäntämisen välttäminen,
- omaan ilmaisuun, harrastamiseen, liikuntaan sekä taiteen ja kulttuurin tekemiseen joko yksin tai yhdessä on aito mahdollisuus,
- kokoontumisten ja yhteisten kokemusten mahdollisuus säilyä, ja
- ajanvietteen, viihteen, urheilun sekä merkityksiä luovan kulttuurin ja taiteen tarjonta jatkuu

Kaikkiaan henkisen kriisinkestävyuden tavoitteena tulee olla poikkeustilanteiden sietokyvyn ja resilienssin vahvistaminen. Hyvin voiva yhteiskunta tarvitsee arvopohjan, johon voi turvallisesti sitoutua ja joka auttaa kestävästi kriisejä. Ihmiset kaikkialla maailmassa tukeutuvat kulttuuriin uskomusjärjestelmiin.

Kulttuurista kestävyttä on korostettu koronapandemian ja meneillään olevien kriisien jälkeen demokratian näkökulmasta ja yksilöiden mahdollisuuksina vaikuttaa tulevaisuuteensa. Kulttuurialan kestävyteen kuuluvat sekä kulttuuriset käytännöt ja oikeudet että kulttuuripolitiikan rooli kriisivalmiuskysymyksissä. Yhteisiä kertomuksia tarvitaan kommunikointiin erilaisissa sosiaalisissa, poliittisissa, kulttuurisissa tai taloudellisissa ympäristöissä. Kriiseissä kulttuuri on turvaa luova henkinen selkänöja. Taide on perinteisesti auttanut kestävästi sotia ja hätää.

Informaatiovaikuttaminen on toimintaa, jossa informaatiota tuottamalla, muokkaamalla tai rajoittamalla pyritään vaikuttamaan haitallisesti kohteen käsityksiin tai toimintaan. Tällainen vaikuttaminen hyödyntää ihmisten tiedon puutteet ja epävarmuustilat vaikkapa ilmastonmuutoksen, ideologisten erojen ja poliittisen polarisoinnin alueilla. Tutkijat puhuvat *kognitiivisesta*

sodankäynnistä, jossa ihmisen aisteja pommitetaan informaatiolla yhä nopeammin ja tehokkaammin reaaliaikaisesti pyrkimyksenä muuttaa asenteita ja uskomuksia, jotka johtaisivat pommittajien haluamaan käyttäytymisen muutokseen.⁹

Ihmismieleen kohdistuvalla eli informaatiopsykologisella vaikuttamisella pyritään horjuttamaan henkistä kriisinkestävyttä. Horjutettavina ovat ihmisten päätöksentekokyky sekä käsitykset ympäröivästä todellisuudesta ja yhteiskunnasta.

Vaikuttamisen päämääränä on yksilöllisen ja yhteisöllisen hämmennyksen leviäminen siitä, mitä tapahtuu ja miksi, tai mikä on riittävä tieto ja mistä lähteestä. Tämä tapahtuu nakertamalla hitaasti luottamusta eri yhteiskunnallisten ryhmien keskuudessa. Se johtaa yhteiskunnan rakenteiden ja instituutioiden horjumiseen ja lisää yhteiskunnallista polarisaatiota. Epäily sosiaalisten ja poliittisten prosessien kestävyteen kasvaa ja johtaa pahimmillaan yhteiskunnallisen päätöksenteon lamaan-tumiseen.

Informaatiopsykologiselta vaikuttamiselta puolustaututaan *kognitiivisella turvallisuudella*. Sillä tarkoitetaan tilaa, jossa tavoitteiltaan negatiivista vaikuttamista pystytään torjumaan tai jossa sillä ei ole vaikutusta. Kulttuurialalla voi olla tässä huomattavaa merkitystä.

2.4 Kulttuurialan huoltovarmuuden rajaus

Edellä kuvatun perusteella kulttuurialan huoltovarmuutta rajattaessa voi tunnistaa useita muuttujia.¹⁰

Kulttuurilaitosten kokonaisuus ja niiden saatavuuden merkitys kriisiaikana. Kulttuurilaitosten palvelut tulee arvioida sen perusteella, miten laajaa niiden vaikutus on ihmisiin ja mikä on niiden tuottamien palvelujen merkitys arjen hyvinvoinnille. Keskeistä on kansalaisten kokemus kulttuurin merkityksestä sekä arjen hyvinvointi, eivät kulttuurin sisällöllisiin hierarkioihin liittyvät rakenteet.

Kulttuurin sisältöjen ja taiteen merkitys kansalaisia yhdistävänä ja yhteistä arvopohjaa vahvistavana toimijana. Kulttuuri on hahmotettavissa moninaisuuden ja dialogin foorumina. Taiteen tekijät ovat poikkeuksellisia viheläisten ongelmien ratkaisijoina ja uudenlaisten synergioiden löytäjinä.

8 Henri Terhon 13.10.2023 katsaus Kulttuurialan huoltovarmuuden rajauksista ja tavoitteista

9 Sotilasprofessori Aki-Mauri Huhtisen muistio Kulttuuri ja infovaikuttaminen 30.9.2023

10 Rajausten runkona on käytetty Henri Terhon 13.10.2023 muistion Kulttuurialan huoltovarmuuden rajauksista ja tavoitteista luokittelua.

Kansalaisliikkeiden sekä uskonnollisten, etnisten, kielellisten ja muiden yhteisöjen merkitys. Ihminen voi taustansa perusteella kiinnittyä hyvin monenlaisiin kulttuuria luoviin ja uusintaviin yhteisöihin.

Kulttuurin harrastamisen merkitys. Keskeinen osa kulttuurin ja urheilun merkitystä on harrastaminen ja tekeminen puoliammattilaisuuden tasolla. Esimerkkeinä ovat kuorolaulu ja puulaakipelit.

Kriittisen (media)lukutaidon luonne ja merkitys. Kyky ymmärtää erilaisia mediasisältöjä ja niiden luotettavuutta edellyttää käytännön lukutaitoa, erilaisten retoriikkojen ja ilmaisumuotojen tuntemusta sekä riittävää sanavarastoa. Ihmisillä pitää olla riittävä taito käyttää ja ymmärtää kieltä arjessa.

Poliittisen sfäärin kyky arvottaa ja hahmottaa kulttuurin huoltovarmuuden merkitys. Pandemia opetti, että terveyden turvaaminen tarkoittaa myös psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista hyvinvointia. Siinä kulttuurialan osuus on kriittisen tärkeä. Ruumiinkulttuuri toimii henkisen jaksamisen elementtinä.

Kokoontumisten ja yhdessäolon merkitys kriisiaikoina. Kulttuuriala on kriittisiä yhteisöllisen olemisen varmistajia. Vaikka esimerkiksi ”terveysturvallisuus” edellyttää varovaisuutta, tulee tapahtumien ja joukkokokoonantumisten kohdalla miettiä myös henkistä ja sosiaalista ulottuvuutta. Eristäytyminen ja kulttuuriset tyhjiöt muodostavat riskejä aivan kuten pandemia-ajan kohtaamiset. Tapahtumien sekä harrastus- ja muun toiminnan kieltäminen voi aiheuttaa suuremman kriisin kuin aineellinen kriisi itsessään.

Suomen eri osien erilaiset tarpeet ja lähtötilanne. Kulttuuriala on luonteeltaan lähipalvelua, jossa kokemukset ja kohtaamiset ovat suoria. Harvaan asutuilla alueilla tämä on vaikeaa toteuttaa. Tavoitteena pitää silti olla yhdenvertainen mahdollisuus päästä keskeisten kulttuuripalvelujen ja sisältöjen äärelle. Kulttuurin saatavuudella voi olla yhteys nuorten mielenterveyteen, jonka heikentämisellä on pitkäkestoisia vaikutuksia henkiseen kriisinsietokykyyn.

Kulttuurialan omien organisaatioiden varautuminen. Huoltovarmuudella voidaan vahvistaa rakenteita, joiden avulla erikokoiset ja -muotoiset kulttuurialan toimijat kykenevät hahmottamaan poikkeusaikojen vaihtoehtoisia rakenteita ja miettimään varautumisen merkitystä omalle toiminnalleen. Tässä yhteydessä nousee esiin myös toimialan liiketaloudellinen jatkuvuus ja kriisistä toipuminen.

Kulttuurialan ja kuntien yhteys. Kunnat yhdistävät monin tavoin ihmisiä kulttuuri- ja liikuntapalveluihin. Samalla ne edistävät merkitysten välittymistä. Esimerkiksi Suomen viime sotien kokemukset ovat muokanneet kansallista identiteettiämme ja pohjustaneet huoltovarmuusajatteluaamme paljolti Väinö Linnan luoman kuvan perusteella. Hänen teoksensa puolestaan ovat tulleet ihmisten saataville kirjastojen, elokuvien ja teatterin kautta.

Kulttuurialan huoltovarmuuden valmiiden suunnitelmien ja vastuiden huomioiminen. Useilla viranomaisilla ja muilla toimijoilla on jo lakiin tai muihin normeihin perustuvia oikeuksia ja velvollisuuksia edistää kulttuurialan jatkuvuuden hallintaa. Esimerkiksi käy kulttuuriomaisuuden suojeleminen.

Edellä lueteltujen muuttujien nojalla kulttuurialan ja huoltovarmuusjärjestelmän keskinäisriippuvuus tiivistyy kolmeen merkittävään kytkökseen.

Ensimmäinen koskee *kulttuuri-instituutioiden merkitystä huoltovarmuudelle*. Joidenkin kulttuurilaitosten on perustellusti pystyttävä palvelemaan kaikkia suomalaisia myös poikkeustilassa. Vaikka laitosten kattava priorisointi ei ole tarpeen, kulttuurilaitosten luonnetta voi tarkastella niiden käytön, kävijäkunnan ja laajan saatavuuden kannalta, ja pohtia, mikä on eri kulttuurilaitosten merkitys ihmisten hyvinvoinnille.

Huoltovarmuuden kannalta asetelma johtaa pohtimaan rajauksia ja määritelmiä siitä, miten turvata instituutioiden toiminta ja kenen tai minkä vastuulle se kuuluu. Kriisitilanteissa laitosten pitäisi pystyä reagoimaan tarjoten turvaa ja yhteisöllisyyttä. Koronapandemian aikana näin ei poliittisten päätösten vuoksi tapahtunut.

Suomalaisten tavat käyttää kulttuuria – osallistua ja harrastaa – ovat yhdeltä kulmalta katsoen laajoja ja kattavia. Lähes kaikki niistäkin, jotka eivät ilmaise käyttävänsä kulttuuria, tekevät sen huomaamattaan. Kulttuurin merkitys kansalaisten arjessa on korostunut. Toisaalta kulttuuria käyttää yhä valikoidumpi osa suomalaisia. Erityisesti taiteen kulutus on yhteydessä yhteiskuntaluokkaan ja koulutustasoon.

Kulttuurilaitokset ovat levittäytyneet laajalle ympäri maan, millä on keskeinen merkitys yhteisille kokemuksille. Esimerkiksi kirjastolaitos on vapaan sisäänkäynnin ja monenlaisten yhteisöllisten toimintojen alustana poikkeuksellinen instituutio. Tilastokeskuksen mukaan kirjastoissa tehtiin vuonna 2021 yhteensä noin 64 miljoonaa kirjalainausa. Luku pysyi samanlaisena koronapandemian aikana. Vuonna 2023 lainoja oli aluehallintoviraston kirjastotietojen mukaan yhteensä 83 miljoonaa.¹¹

11 Kirjastojen toimintatilastot 2023 julkaistu – lastenkirjallisuuden lainaus ennätyslukemissa, Tiedote 3.4.2024 - Aluehallintovirasto

Edellä mainitut tehtävät ovat ensisijaisesti valtion ja kuntien vastuulla. Huoltovarmuusjärjestelmän avulla voidaan tukea valtion ja kuntien laitosten varautumista esimerkiksi antamalla apua varautumisen suunnitteluun.

Toinen kytkös on se, mitä taide ja kulttuuri pystyvät tuottamaan huoltovarmuuden vahvistamiseksi.

Kulttuurialalla on keskeinen merkitys ihmisten identiteetin ja elämän mielekkyyden sekä arvonnannon ja arvontunnon näkökulmista. Sama koskee kognitiivista turvallisuutta. Vaikka yhtenäiskulttuuria ei kannata enää nyky-Suomessa tavoitella, tulee kuitenkin tunnistaa se valtava määrä aktiivisuutta, joka perustuu yhtä lailla liikunnan kuin taiteen harrastamiseen, omaan tekemiseen ja aktiiviseen kokemiseen. Elämän merkityksiä synnyttävät monet yhteisöt käsityöpiireistä ja kesäteatterin esiintyjistä iltarastien suunnistajiin. Nämä tuotavat jaettua kokemusta kulttuuriperinnöstä. Kulttuurialan harrastamisen ja kokemisen rakenteilla on merkitystä yhteisöllisyydelle. Se antaa sirpaloituvassa yhteiskunnassa perustan sille, miten yhdenvertaisuus, suvaitsevaisuus ja erilaisuuden sietokyky saavat mahdollisuuden. Vakavassa kriisissä kansalaisten välinen dialogi muodostuu eri tasoilla kriittiseksi tekijäksi.

Henkisen kriisinkestävyyden kannalta tulee ennakoida, mitä ovat ne yhteiset kokemukset, joita kulttuuriala voi kriisiajan yhteiskunnassa turvata ja samalla tukea yhteiskunnan elintärkeitä toimintoja. Taiteen tai urheilumenestyksen kautta voi hahmottaa, mikä yhdistää suomalaisia totisen paikan tullen. Esiin nousee vakiintuneiden kulttuurilaitosten, taiteen ja urheilun ammattilaiskenttien sekä arjen harrastamisen kokonaisuus. Etenkin taiteen ammattikentällä on erityinen kyky toimia resilienssin vahvistajana ja ns. vuca-toimintaympäristöjen¹² (volatility, uncertainty, complexity, ambiguity)¹³ hallinnassa ja ennakoinnissa.

Kulttuuriala ei ole kovin hyvin kyennyt toimimaan oman potentiaalinsa mukaisesti kriisitilanteissa. Resilienssin vahvistamisessa muutoksen ajureina ovat olleet pikeminkin yksittäiset ihmiset tai ryhmät. Kokonaiskuva taide- ja liikuntakentän muutoskyvystä on jäänyt puolitiehen. Kyvyn määrittely ja potentiaalın purkaminen on merkittävä osa huoltovarmuuden kehittämistä.

Kriittiseksi kysymykseksi jää se, kuka tai mikä on kulttuurialan veturi poikkeuksellisissa tilanteissa. Kriisitilanteet on hyvä sanoittaa viranomaisten ja poliittisen kielen lisäksi myös taiteen kielellä. Taiteella on tarjota repertuaaria yhteisen kriisikokemuksen kohtaamiseen, purkamiseen ja hallintaan.

Kolmas kulttuurin huoltovarmuuden keskeinen teema on *kriittinen medialukutaito*. Henkisen kriisinkestävyyden kannalta informaatiovaikuttamiseen varautuminen on ilmiselvää. Luotettavan tiedon kanavat käyvät yhä tärkeämmiksi. Jo noin kymmenesosa aikuisväestöstä kuuluu heikosti lukeviin.

Oleellista on turvata yhtä lailla kantasuomalaisten kuin maahanmuuttajataustaisten ihmisten lukutaito ja riittävä kielitaito informaation saannin turvaamiseksi. Tärkeää on turvata lukemisen moninaisuuden ymmärrys. Kriittiseen medialukutaitoon liittyy kyky erottaa tiedon luonne ja sen luotettavuus. Tämä koskee monenlaisia medioita.

Medialukutaidon edistäminen kuuluu opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalle. Huoltovarmuuskeskus puolestaan kehittää informaatioturvallisuuden osaamiskeskustoimintoa sekä edistää kansalaisvarautumista kotitalouksien varautumistoimikunnan ja alueellisten verkostojen avulla. Huoltovarmuusorganisaation Mediapoolin tehtävänä on muun muassa seurata media-alaa ja sen ilmiöitä sekä edistää alan yritysten varautumista.

Samaan teemaan liittyy myös dialogisuuden kunnioittaminen. Demokratia perustuu kykyyn kuunnella ja huomioida toisten näkemykset. Se vaatii osaamista. Yhteiskunnan segregaatioon voi vaikuttaa riittävällä toisten kulttuurien ymmärtämisellä ja tiedon jakamisella.

2.5 Lainsäädäntö ja muu ohjaus

Kulttuurialaa koskeva lainsäädäntö on laaja.¹⁴ Kulttuurialan huoltovarmuuteen liittyvää rakennetta avaa oivalisesti laki kuntien kulttuuritoiminnasta. Lain tavoitteita ei varsinaisesti ole mietitty huoltovarmuuden näkökulmasta, mutta ne sisältävät kehikon, jossa kulttuurin tekeminen ja kokeminen sekä yhteiskunnalliset perusteet vuorottelevat. Lain tavoitteena on

1. tukea ihmisten mahdollisuuksia luovaan *ilmaisuun ja toimintaan* sekä kulttuurin ja taiteen *tekemiseen ja kokemiseen*;
2. edistää kaikkien väestöryhmien *yhdenvertaisia mahdollisuuksia ja osallistumista* kulttuuriin, taiteeseen ja sivistykseen;
3. vahvistaa väestön *hyvinvointia ja terveyttä* sekä *osallisuutta ja yhteisöllisyyttä* kulttuurin ja taiteen keinoin;
4. luoda edellytyksiä paikallisen ja alueellisen *elinvoiman kehittymiselle* ja sitä tukevalle *luovalle toiminnalle* kulttuurin ja taiteen keinoin.

12 Muutosten johtaminen VUCA-maailmassa: ihminen keskiössä – Dialogi (diak.fi)

13 Volatiliteetti, epävarmuus, monimutkaisuus, epäselvyys

14 Lainsäädäntö - OKM - Opetus- ja kulttuuriministeriö

Tavoitteiden toteuttamisen lähtökohtina ovat demokratia, asukaslähtöisyys, tasa-arvo, kestävä kehitys sekä kulttuurinen moninaisuus ja vuoropuhelu.

Lain 7 § velvoittaa kunnan yhteistyöhön tavoitteiden saavuttamiseksi *”muiden kuntien, viranomaisten ja maakunnan sekä kulttuuri- ja taidealan ja muiden toimijoiden toimijoiden kanssa”*.

Myös liikuntaa koskeva lainsäädäntö¹⁵ asettaa velvoitteita kunnille. Liikuntalain mukaan kunnan tulee luoda edellytyksiä kunnan asukkaiden liikunnalle:

1. järjestämällä liikuntapalveluja sekä *terveyttä ja hyvinvointia edistävää* liikuntaa eri kohderyhmät huomioon ottaen;
2. tukemalla *kansalaistoimintaa* mukaan lukien seuratoiminta; sekä
3. *rakentamalla ja ylläpitämällä* liikuntapaikkoja.

Lain tavoitteena on muun ohessa edistää väestön hyvinvointia ja terveyttä, fyysisen toimintakyvyn ylläpitämistä ja parantamista sekä liikunnan kansalaistoimintaa.

Kuntakentän ohella kulttuurialan keskeinen toimija on opetus- ja kulttuuriministeriö. Ministeriö vastaa Suomen koulutus-, tiede-, kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan kehittämisestä sekä kansainvälisestä yhteistyöstä. Valtioneuvoston ohjesäännön mukaan sen vastuulle kuuluvat taide, kulttuuri, liikunta ja nuorisotyö, arkisto-, museo- ja yleinen kirjastotoimi sekä evankelisluterilainen kirkko, ortodoksinen kirkkokunta sekä muut uskonnolliset yhdyskunnat.

Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa määritellyistä yhteiskunnan elintärkeistä toiminnoista opetus- ja kulttuuriministeriön toimiala vastaa erityisesti henkisen kriisinkestävyyden ylläpidosta ja vahvistamisesta. YTS:n mukaisia opetus- ja kulttuuriministeriön strategisia tehtäviä ovat muun muassa kulttuuripalvelujen ylläpitäminen ja kulttuuriomaisuuden suojeleminen, hengellisen toiminnan edellytysten turvaaminen sekä liikunnan kansalaistoiminnan ylläpitäminen.

Museoalan kehittämisen johtaja Pirjo Hamari tarkasteli vuonna 2020 sitä, mitä ovat yhteiskunnan kannalta kriittiset tehtävät kulttuuriperintötyössä.¹⁶ Hamari tunnisti kulttuurialan kriittisistä tehtävistä kolme teemaa, jotka ovat *kulttuuriomaisuuden suojeleminen, viranomaistehtävät ja kulttuuripalveluiden ylläpitäminen*.

Ensimmäisen mukaan kansallisesti merkittävän kulttuuriomaisuuden sisältämä kulttuuriarvot on turvattava kaikissa olosuhteissa. Toisena tulevat kulttuuriperintöön liittyvät lakisääteiset tai viranomaistehtävät.

Kolmantena on kulttuurisen osallisuuden ja osallistumisen, kulttuurin harrastamisen ja kokemisen sekä vuorovaikutuksen ja uskontojen vuoropuhelun ylläpitäminen. Kulttuuripalvelujen omasta toimintakyvystä, ylläpidosta, mukautuvuudesta ja toipumiskyvystä on pidettävä huolta, jotta poikkeustilasta voidaan palautua mahdollisimman hyvin.

Valmiuslain 12 §:n mukaan valtioneuvoston, valtion laitosten, kuntien ja muiden viranomaisten on *”valmiussuunnitelmin ja poikkeusoloissa tapahtuvan toiminnan etukäteisvalmisteluun sekä muilla toimenpiteillä varmistaa tehtäviensä mahdollisimman hyvä hoitaminen myös poikkeusoloissa”*.

Suomi on myös ratifioinut kansainvälisiä sopimuksia, jotka velvoittavat varautumiseen. Unescon yleissopimus ja pöytäkirja kulttuuriomaisuuden suojelemisesta aseellisen selkkauksen sattuessa eli niin sanottu Haagin sopimus (SopS 152/2004, 1954) ja sen toinen pöytäkirja (SopS 152/2014, 1999) pyrkivät siihen, että aseellisen konfliktin aikana sotivat osapuolet pidättäytyvät hyökkäyksistä kulttuuriomaisuutta kohtaan ja myös rauhoittavat kulttuuriomaisuudeksi katsotut kohteet omalta sotilaalliselta toiminnalta. Sopimus edellyttää varautumaan kulttuuriomaisuuden suojeleluun jo rauhan aikana.

Aineettoman kulttuuriperinnön suojelemisesta tehdyn Unescon yleissopimuksen (SopS 47/2013, 2003) tavoitteena puolestaan on edistää elävän aineettoman kulttuuriperinnön vaalimista.

Useissa erityislaeissa säädetään lisäksi huoltovarmuuden tai henkiseen kriisinkestävyyteen liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista. Laki Yleisradio oy:stä velvoittaa yhtiön tuottamaan julkisen palvelun ohjelmistoa. Ohjelmatoiminnan tulee muun ohella tukea suomalaisen kulttuuriperinnön vaalimista ja kulttuurista moninaisuutta sekä edistää kulttuurien vuorovaikutusta. Yleisradion on myös välitettävä viranomaistiedotuksia ja varauduttava televisio- ja radiotoiminnan hoitamiseen poikkeusoloissa.

Evankelisluterilaisen kirkon seurakuntien laaja arkinen toiminta on osa kulttuurin kentällä tapahtuvaa tekemistä, joka vahvistaa henkistä kriisinsietokykyä. Kirkolla on lakisääteinen varautumisvelvollisuus. Kirkkolaki velvoittaa erikseen seurakunnat varautumaan siihen, että ne tarjoavat henkistä huoltoa kriisitilanteissa. Se toteutetaan suunnitellusti ja yhteistyössä paikallisen pelastusorganisaation kanssa.

Kirkko vastaa lakisääteisesti myös hautaustoimesta koko maassa. Vastuu koskee kirkkoa sekä normaali- että

¹⁵ Lait ja asetukset - OKM - Opetus- ja kulttuuriministeriö

¹⁶ Mitä ovat yhteiskunnan kannalta kriittiset tehtävät kulttuuriperintötyössä? - Museovirasto

poikkeusoloissa ja edellyttää laajaa varautumista. Hautaus-toimi on osa suomalaista kulttuuria ja tukee asianmukaisesti hoidettuna resilienssiä.

Laajasti ajateltuna huoltovarmuus liittyy itsestään selvästi kaikkeen edellä kerrottuun, koska laki huoltovarmuuden turvaamisesta velvoittaa HVK:n kehittämään yhteistoimintaa huoltovarmuusasioissa sekä turvaamaan välttämättömän tavara- ja palvelutuotannon. Täsmälliset ja yksityiskohtaiset toimet määrittävät HVK:n tehtävistä ja roolista. Toisaalta HVK ja sen johtama huoltovarmuusjärjestelmä ei ole tarkoitettu kantamaan vastuuta kaikesta varautumisesta, vaan sitä tekevät eri tahot säädösten, sopimusten tai vapaaehtoisuuden pohjalta.

2.6 Koronapandemian kokemukset

Koronavirus alkoi levitä Suomessa voimakkaasti alkuvuodesta 2020. Valtioneuvoston päätöksiin ihmisten liikkumista ja palvelutuotantoa ryhdyttiin rajoittamaan monin tavoin. Maaliskuussa 2020 liikuntaan, kulttuuriin ja matkailuun liittyvät toiminnot pysäytettiin lähes kokonaan useaksi kuukaudeksi.

Tilastokeskuksen mukaan¹⁷ poikkeustila supisti erityisesti palvelualueiden liikevaihtoa voimakkaasti. Suurimpia kärsijöitä oli toimialaluokka *Taiteet, viihde ja virkistyspalvelut*. Esimerkiksi teatterit jouduttiin sulkemaan lähes puoleksi vuodeksi. Niiden tulonmenetyksien arvioitiin jo kesän jälkeen olevan 30 miljoonan euron luokkaa. Suomalainen nykysirkus menetti noin 300 000 katsojaa, kun yli tuhat esitystä peruttiin. Suomen Kansallisooppera ja -baletti joutuivat peruuttamaan kaikki esitykset viiden kuukauden ajaksi. Niille myönnettiin kesällä 2020 runsaan 1,2 miljoonan euron määräraha, mutta menetykset nousivat lähes kolmeen miljoonaan. Suurin osa kulttuurifestivaaleista jäi pitämättä.

Ensimmäinen tukipaketti kulttuurialalle osoitettiin hallituksen lisätalousarviossa 20.3.2020. Syksyllä 2020 opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi korona-avustuksia yhteensä 7 157 000 euroa sadalle kesän kulttuuritapahtumien järjestäjälle, jotta ne pystyvät jatkamaan toimintaansa. Kaikkiaan vuosi 2020 oli tapahtuma-alalle ennätyksellisten menetysten vuosi, joka samalla katkasi toimialan pitkään jatkuneen kasvun. Pandemian vuoksi alan yritysten liikevaihdosta menetettiin kahtena vuonna peräkkäin keskimäärin 50–70 prosenttia. Vakituksia työpaikkoja katosi alalta noin 6 500.¹⁸

Koronakriisi näkyi myös taidealoilla maksettujen palkkasummien ja työllisyystilanteen heikkenemisessä. Touko- ja kesäkuussa 2020 palkkasumma laski yli 50 prosenttia edellisen vuoden vastaavista kuukausista. Työvoimatutkimuksen mukaan kulttuurin ja viihdetoiminnan sekä kirjastojen, arkistojen, museoiden ja muiden kulttuurilaitosten työllisten määrä putosi vuoden 2020 toisella neljänneksellä noin kymmenen prosenttia edellisen vuoden vastaavasta neljänneksestä.

Työ- ja elinkeinoministeriön työttömien työnhakijoiden tilaston mukaan taidealan ammattien työttömyys kasvoi erityisesti vuoden 2020 toisella vuosineljänneksellä. Taideammattien työttömien työnhakijoiden määrä kasvoi lähes 4 000 hengellä (57 prosentilla) vuoden 2020 toisella neljänneksellä verrattuna vuoden takaiseen aikaan. Kolmannellakin neljänneksellä kasvua oli yli 2 000 henkeä (33 prosenttia).

Taidealan ammattien työttömiä työnhakijoita ja lomautettuja oli vuoden 2020 toisella vuosineljänneksellä yli 10 000 ja kolmannella neljänneksellä yli 9 000.

Tilastokeskuksen mukaan¹⁹ kulttuurialojen työllisyys oli keväällä 2024 edelleen pienempi kuin ennen pandemiaa. Vuonna 2023 päätyössään kulttuuriammateissa toimivia oli noin 130 600, kun vuonna 2019 luku oli 139 000. Tutkimuksessa haastateltavien toimiala määrittyi työnantajana toimivan yrityksen toimialan tai itse ilmoitetun ammattitiedon mukaan. Vuonna 2023 päätyössään kulttuuriammateissa toimivista neljännes oli yrittäjiä, kun muissa ammateissa osuus oli 13 prosenttia.

Valtioneuvoston julkaisemassa *Koronakriisin jälkihoito ja jälleenrakennus* -raportissa²⁰ arvioidaan, että poikkeusoloja mahdollisesti seuraavalla taloudellisella kriisillä voi olla merkittäviä vaikutuksia väestön hyvinvointiin ja terveyteen. Taloudellisesta kriisistä voi seurata monia ongelmia, kuten psyykkisen kuormittuneisuuden ja itsemurhien sekä alkoholi- ja väkivaltakuolleisuuden lisääntymistä. Työttömyyden pitkittymisen vaikutukset heijastuvat laajalle ja moniin ikäryhmiin, muun muassa lapsiin.

Pohjoismaiden ministerineuvosto julkaisi elokuussa 2023 Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporen laatiman selvityksen²¹ siitä, missä määrin kunkin Pohjoismaan kulttuurisektori oli toipunut pandemiasta vuoden 2022 aikana. Kriisinhallintaa tapahtui useilla politiikan alueilla, ja alueiden suuntaviivat vaikuttivat myös kulttuurikenttään. Kulttuuriala on pikemminkin integroitunut kuin erillinen muista politiikan aloista.

17 Korona pisti kulttuuri- ja viihdetoiminnan polvilleen | Tieto&trendit (stat.fi)

18 Tapahtuma-alan toimialamääritys ja yhteydet kaupunkikehittämiseen (valtioneuvosto.fi)

19 Kulttuuriammateissa työskentelevien määrä supistui vuonna 2023 - Tilastokeskus (stat.fi)

20 Koronakriisin jälkihoito ja jälleenrakennus: Exit- ja jälleenrakennustyöryhmän 2. vaiheen raportti (valtioneuvosto.fi)

21 Kultursektorns återhämtning och förändring i de nordiska länderna efter covid-19-pandemin

Selvityksessä nousi esiin kaksi keskeistä ongelmaa: pandemian vaikutuksia ei enää voida erottaa muiden kriisien vaikutuksista, ja päivitettyjä tietoja on hankalaa saada lyhyessä ajassa muun muassa sen vuoksi, ettei kattavia tilastoja vuodelta 2022 ollut vielä saatavilla.

Selvityksen mukaan pandemia korosti entisestään tarvetta kerätä tietoa kulttuurialasta kaikilla hallinnon tasoilla. Kaikissa maissa on tunnistettu tarve lisätä tiedonkeruuta ja tiedon tuottamista sekä tarve kartoittaa kulttuuripoliittika ja luovien alojen suhdetta pandemian aikana. Kulttuurisektori on Pohjoismaissa ja itsehallintoalueilla selvästi julkisen tuen varassa. Pandemia korosti riippuvuutta entisestään.

Kirkon tutkimuskeskuksen seurantakysely *Suomalaisten jaksaminen koronakriisissä*²² kertoo, että kriisi vaikutti kymmenesosaan ihmisistä voimakkaasti negatiivisesti. Ihmiset olivat kokeneet itsensä hyvin usein yksinäiseksi ja masentuneeksi. Tulevaisuus tuntui synkältä. Toisaalta suomalaisten luottamus toisiin ihmisiin ja avun saamiseen oli säilynyt edelleen voimakkaana. Useampi kuin neljä viidestä oli valmis auttamaan lähipiirissään ja uskoi itse saavansa apua tarvittaessa.

Kaikkiaan koronapandemia paljasti useita kulttuurialan huoltovarmuuden heikkouksia. Sitran rahoittaman tutkimuksen *Kulttuuri korona-ajan Suomessa. Kuinka jatkaa tästä eteenpäin*²³ alustavissa tuloksissa on havaintoja kulttuurialan haavoittuvuudesta koronan aikana. Pitkäjänteisen huoltovarmuuden kannalta oleellista on, että kriisiajan terveystäilyksestä puuttui psyykinen ja sosiaalinen ulottuvuus. Rajoitukset olivat fyysistä terveysturvallisuutta korostava arvovalinta. Linjauksesta puuttui kokonaiskuva kulttuurin rajoitusten vaikutuksista yhteiskuntaan. Kulttuurin poliittinen ohjaus oli heikkoa tai jopa olematonta.

Sosiaalisten kontaktien merkitys, jakaminen ja yhdessä kokeminen ovat yhteisöä (ja yhteiskuntaa) koossa pitävä voima. Pandemian aika opetti kovalla kädellä, kuinka eristäytyminen – ja nimenomaan eristäminen sulkemalla tapahtumatoiminta – vaikutti ihmisiin negatiivisesti.

Korona osoitti sen, millainen käsitys päättäjillä oli kulttuurialan merkityksestä yhteiskunnassa ja mikä oli opetus- ja kulttuuriministeriön asema valtioneuvoston hierarkiassa. Kulttuuriin liittyvät rajoitukset eivät perustuneet riittävään tietoon eikä tehtyjä ratkaisuja hahmotettu juuri lainkaan kulttuurin hyvinvointiin liittyvien vaikutusten kautta. Liikuntalaki ja laki kuntien kulttuuritarjonnasta sivuutettiin.

Kulttuurialaa koskevia kriisiratkaisuja ei ollut juuri valmisteltu kulttuurihallinnossa tai alan toimijakentällä. Alalla ei ollut kattavaa valmiussuunnittelua tai varautumista, minkä takia reagoiti uuteen tilanteeseen tuli myöhässä ja huonosti taustoitettuna. Huoltovarmuuteen liittyvät rajaukset ja tavoitteet jäivät pohtimatta.

Sitran rahoittaman selvityksen loppuraportti julkaistiin 1.4.2024 nimellä *Jaksakaa vielä. Kulttuuripoliittikka korona-ajan Suomessa*²⁴. Tutkimuksen keskeinen tavoite on ”dokumentoida korona-ajan kulttuuripoliittista päätöksentekoa sekä selvittää hyvän hallinnon toteutumista ja haasteita kriisiajan Suomessa”. Huoltovarmuuden tarkastelu on sivuosassa.

Yhteenvedossa on seitsemän kehitys- tai parannusehdotusta, jotka koskevat lainsäädäntöä, kulttuurialan osallisuutta ja edunvalvontaa, poliittista kriisihallintaa ja päätöksentekoa, tietopohjaa, tukirakenteita sekä kulttuurialan roolia osana henkistä kriisinkestävyyttä. Ehdotettujen toimien kustannuksia ei ole arvioitu.

Viimeksi mainitun kehittämisehdotuksen mukaan ”tarvitaan toimenpiteitä, joilla varmistetaan kulttuurialan kytkytyminen yhteiskunnan resilienssiin ja henkiseen kriisinkestävyyteen. Myös kulttuuriala itse tarvitsee toimivimmat ja ajantasaiset kriisiajan valmiussuunnitelmat”. Raportin mukaan kulttuurialaan liittyvän resilienssin ja henkisen kriisinkestävyyden kehittäminen edellyttävät kokonaisvaltaisuutta sekä hallinnonalojen yhteistyötä huoltovarmuutta koskevassa suunnittelussa. Lisäksi halutaan kehittää strategioita ja toimia paremman kokonaiskuvan saamiseksi siitä, ”miten kulttuuriala voi kriisiaikana vahvistaa kansalaisten henkistä jaksamista”. Tässä on huomattava, että raportissa kulttuurialaan luetaan vain taiteellinen ja luova työ ja toiminta, ei esimerkiksi kirkollisia toimintoja, tapahtuma-alaa tai urheilua ja liikuntaa.

Valtioneuvoston asettama riippumaton tutkintaryhmä tarkasteli vuosina 2020–2021 koronapandemian ensimmäisestä vaiheesta johtuneita toimia. Ryhmä suositti muun muassa, että ”valtioneuvoston kanslia huolehtii, että valtionhallintoon, alueille ja kuntiin kehitetään yhteinen toiminto, jossa säännöllisesti tarkastellaan muun muassa auditointien avulla varautumisen tilaa ja tuetaan organisaatioita varautumistyössä. Samalla syntyy käsitys varautumisvelvoitteiden, tulosohjauksen, resurssoinnin ja strategisten tavoitteiden riittävästä”.²⁵ Syksyllä 2024 kahdestatoista suosituksesta oli kaksi toteutettu kokonaan ja yksi osittain. Yhdeksän suosituksen toteuttaminen oli kesken, joukossa muun muassa varautumisen kehittäminen ja kriisijohtamismallin uudistaminen.²⁶

22 3ca90cc9-6fc7-5ca8-2dca-e72aa2f5adf1 (evl.fi)

23 Tutkimushanke purkaa kulttuurialaa koskenutta päätöksentekoa korona-aikana - Sitra

24 Korona-ajan rajoituspolitiikka horjutti oikeusvaltion periaatetta - Music x Media (musicmedia.fi)

25 P2020-01_Korona.pdf (turvallisuustutkinta.fi)

26 Suositushaku - Onnettomuustutkintakeskus (turvallisuustutkinta.fi)

3. Kulttuurialan toimijat

3.1 Yleistä

Monitahoinen kulttuuriala koostuu lukuisista eri kokoisista ja laatusista toimijoista. Ammattimaisten, liikeluokallisesti menestyvien tai julkisrahoituksen varassa toimivien organisaatioiden rinnalla on pieniä yhteisöjä sekä yksittäisiä taiteilijoita, esiintyjiä ja kulttuurialan muiden lohkojen ammatinharjoittajia. Näiden taustalla on etujärjestöjä tai muita edunvalvontaa hoitavia tahoja.

Alalla on lisäksi runsaasti vapaamuotoista tekemistä ja harrastamista sekä voittoa tavoittelematonta järjestötoimintaa. Kulttuurin vaikutus syntyy henkilökohtaisen kokemuksen ja merkityksenannon kautta. Esiin tulevat myös jaettujen elämysten tärkeys sekä taiteen mahdollistama vuorovaikutus.²⁷

Henkisen kriisinkestävyyden kautta toimiala kytkeytyy tiedeyhteisöön, valtionhallintoon, puolustusvoimiin sekä monenlaisiin alihankkijoihin.

Huoltovarmuusorganisaatio koostuu edellä kerrotulla tavalla huoltovarmuuskriittisistä elinkeinoelämän, julkishallinnon ja kolmannen sektorin toimijoista, jota ovat ryhmittyneet sektoreiksi, pooleiksi tai toimikunniksi. HVO:n monista muista toimialoista kulttuuriala eroaa siinä, että kulttuurialan toimijat poikkeavat toisistaan oikeudellisesti huomattavan paljon. Alaan kuuluu osake- ja muita yhtiöitä, osuuskuntia, yhdistyksiä ja säätiöitä sekä viranomaisia tai muuten julkista valtaa käyttäviä yhteisöjä. Näitä koskeva erilaiset säädökset, minkä vuoksi toimijoilla on toisistaan poikkeavia oikeuksia ja velvollisuuksia.

3.2 Kulttuuriala elinkeinotoimintana

Tilastokeskuksen toimialaluokituksen²⁸ pääluokkaan *Taiteet, viihde ja virkistys* kuuluu erilaisia kulttuuri-, viihde- ja virkistyspalveluja, kuten musiikki- ja teatteri-esityksiä, museotoimintaa, vedonlyöntiä, urheilua ja muuta virkistystoimintaa.

Kulttuuri- ja viihdetoimintaa puolestaan ovat esitykset, näyttelyt, tapahtumat sekä näihin liittyvä avustava ja promootiotoiminta sekä kulttuuri- ja viihdelaitosten toiminta. Kulttuuri- ja viihdetoiminta jaetaan näyttämöllä tapahtuvaan esittävään toimintaan ja luovaan taiteelliseen toimintaan.

Urheilutoimintaan kuuluu urheilu- ja liikuntapaikkojen ja urheilujoukkueiden ja -seurojen sekä yksittäisten ammattiuurheilijoiden toiminta. Mukana ovat urheiluvalmentajat, urheiluhallien ja -kenttien ylläpitäjät sekä muualla luokittelematon urheilutapahtumien järjestäminen ja promootiotoiminta.

Huvi- ja virkistystoimintaan kuuluu laaja joukko yksiköitä, jotka ylläpitävät laitoksia tai tuottavat palveluja asiakkaiden virkistykseksi: huvi- ja teemapuistot, hiihto- ja laskettelukeskukset, tanssisalit ja -lavat, ja niin edelleen. Tilastokeskus luokittelee erikseen muun muassa elokuvien ja videoiden tuotannon ja levitykseen, elokuvien esittämisen, radio- ja televisiotoiminnan sekä museoiden toiminnan.

Luokkaan *konferenssi- ja tapahtumajärjestäjät* Tilastokeskus lukee tahot, jotka organisoivat ja koordinoivat palveluja konferensseille, juhliin, seminaareihin ja muihin tapahtumiin. Tehtäviä ovat muun muassa konferenssitilojen, tarjoilun ja näytteillepanon järjestäminen ja koordinointi.

Kulttuurialasta käytetään myös nimitystä *luova ala* tai *luova talous*. Tämä korostaa kulttuurin ja luovuuden merkitystä ja lisäarvoa kansantaloudessa.

Opopassin²⁹ mukaan *kulttuurialan koulutus* kattaa lähes kaikkien taiteen alojen kuten musiikin, esittävän taiteen, kuvataiteen, muotoilun ja media- ja viestintäalojen koulutuksen. Ammattilaiset sijoittuvat muun muassa taide- ja kulttuurialojen ohjaajiksi, kulttuuripalvelujen tuottajiksi, taiteilijoiksi, suunnittelijoiksi.

Kulttuurialan koulutetut toimijat tuottavat tapahtumia ja tilaisuuksia sekä teoksia, joiden kautta voi kokea taiteellisia elämyksiä tai nauttia viihteestä. Työn tuloksia ovat esimerkiksi elokuvat ja TV-sarjat, maalaukset, musiikkiteokset ja konsertit sekä kirjallisuus, valokuva-taide ja teatteri- ja tanssiesitykset. Taiteellisen luomisen lisäksi alalla työskennellään asiantuntijoina, opettajina ja tutkijoina sekä tapahtumien tuottajina. Työnantajina ovat hallinto, yritykset ja järjestöt. Kulttuurialan työllisistä 27 prosenttia on yrittäjiä.

Koronaa edeltävänä aikana kulttuurin kulutusmenot pysyivät vuosia noin 7,5 miljardissa eurossa. Vuosina 2020–2021 ne laskivat noin 6,9 miljardiin euroon vuodessa. Noin 80 prosenttia on yksityistalouksien

27 Näkökulmia taiteen ja kulttuurin tutkituista vaikutuksista - Sitra

28 Luokitus: Toimialaluokitus 2008 | Tilastokeskus (stat.fi)

29 Kulttuuriala | Opopassi

kulutusta. Esittävän taiteen toimijoilla (tanssi, teatteri, sirkus, ooppera) oli ennen koronaa vuosittain noin neljä miljoonaa katsojaa. Alan kokonaisvolyymi oli noin 280 miljoonaa euroa. Museutilaston mukaan vuonna 2022 suomalaisissa museoissa oli 6,8 miljoonaa käyntikertaa.

Taloustutkimus selvitti vuonna 2022 Kulta ry:n toimeksiannosta kulttuurialojen tuotosta ja työllisyysvaikutusta Tilastokeskuksen aineistojen pohjalta. Aineistot olivat valtaosin vuodelta 2020. Selvityksen mukaan kulttuurialojen tuotos on vuodessa 13 miljardia euroa. Kasvu ennen koronaa oli vahvaa.

VTT:n mukaan luovien alojen liikevaihto vuonna 2022 oli 14 miljardia euroa. Se syntyi pitkälti yli 130 000 pienyrityksen ja yksinyrittäjän verkostoissa.

Julkinen sektori kerää luovilta aloilta vero- ja maksutuloja yhteensä 3,3 miljardia euroa vuodessa. Kulttuuri muodostaa 3,3 prosenttia Suomen bruttokansantulosta. Opetus- ja kulttuuriministeriön vuoden 2024 budjetissa taiteen ja kulttuurin osuus on noin 550 ja liikuntatoimen noin 165 miljoonaa euroa. Kunnat rahoittavat kulttuuria ja saavat siihen myös valtionosuuksia. Kotitaloudet käyttivät omaa rahaa kulttuuriin 5,7 miljardia vuodessa.

Taloustutkimuksen vuoden 2022 selvityksen mukaan kulttuuriala työllisti yhteensä 123 000 henkeä, joista 77 000 työntekijää suoraan ja 46 000 välillisesti. Kulttuurialan palkkasumma kerrannaisvaikutuksineen on 5,1 miljardia euroa vuodessa.

Tilastokeskuksen³⁰ mukaan kulttuuriammateissa päätyökseen toimivia oli vuonna 2022 noin 136 100, mikä oli lähes kuusi prosenttia enemmän kuin vuonna 2021. Kulttuurialojen työllisyys ei ole toipunut pandemiaa edeltävälle tasolle. Kulttuuriammateissa toimivien työllisten lukumäärän kehitys on tasaisempi kuin kulttuuritoimialojen. Ammateissa toimii myös niin yksinyrittäjiä kuin apurahoilla työskenteleviä.

Liikuntatieteellinen Seura (LTS) ja Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuslaitos (KIHU) selvittivät vuosina 2020–2021 liikunnan talouden määrää (volyymia) vuonna 2018. Laskeminen osoittautui vaikeaksi, mutta summa on vuosittain joka tapauksessa useita miljardeja euroja,³¹ mikä on noin puolet kulttuurin talouden määrästä. Liikunnan rahoitusta tarkasteltaessa summa oli vuonna 2018 noin kolme miljardia euroa, liikunnan tavaroiden ja palveluiden tarjontaa tarkasteltaessa puolestaan noin 4,5 miljardia euroa. Luvut eroavat tilastoinnin ja metodisten pulmien vuoksi.

Suurimmat liikunnan rahavirrat rahoittajien näkökulmasta olivat kotitaloudet (liikuntavaatteet, ja -välineet sekä palvelut; 1 240 M€), kunnat (oman toiminnan nettorahoitus; 500 M€) ja yritykset (työpaikkaliikunnan tuki; 440 M€). Yhteensä rahoitus oli 3 050 miljardia euroa.

Rahoituksen näkökulmasta suurimmat liikunnan rahavirrat liittyivät liikunnan investointeihin (2 300 M€) ja yritysten liikunnan palveluiden liikevaihtoon (1 180 M€). Seuraavina tulevat seurojen menot (800 M€) ja yritysten vähittäiskauppa (vaatteet, jalkineet; 710 M€).

Liikunnan talouteen liittyvinä tulo- ja kunnallisveroina peritään vuosittain karkeasti arvioiden noin 70 miljoonaa euroa. Summasta suurin osa päätyi kunnille. Urheilu- ja liikuntaseurojen talouden volyyymi arvioitiin LTS:n ja KIHU:n selvityksessä noin 800 miljoonaksi euroksi. Rahataloudesta valtaosa keskittyy suurimmille seuroille. Noin 70 prosenttia seuroista on pieniä, alle 150 jäsenen yhdistyksiä, joiden toiminta perustuu pääasiassa vapaaehtoistyöhön.

Valtakunnallisten 56 lajiliiton talouden volyyymi oli vuonna 2018 lähes 160 miljoonaa euroa. Ne työllistivät yli 500 kokoaikaista työntekijää. Lajiliitot ovat seurojen tapaan taloutensa ja toimintansa perusteella hyvin epäyhtenäinen ryhmä: suurin osa talouden volyyymistä on parissa isossa lajiliitossa.

Kaikkiaan suomalainen liikunta ja urheilu työllistivät vuonna 2018 noin 25 000 henkilötyövuoden edestä. Lukuun sisältyvät seuroissa ja järjestöissä toimivat ihmiset, liikunta-alan yritysten työntekijät, kuntien liikuntatoimissa työskentelevät sekä koulujen liikunnanopettajat. Luvusta puuttuu liikunnan järjestöjen osa-aikaisten työntekijöiden työpanos. Eurostat-tilastojen mukaan alalla oli 2018 yli 30 000 työntekijää. Suurempi luku kertoo alan työllistävän paljon osa-aikaisia työntekijöitä. Lisäksi talkootyö on laajaa.

Tapahtuma-ala on elinkeinotoimintana toteutettavaa tapahtumajärjestämistä ja sitä palvelevaa toimintaa. Tapahtuma-ala toimii yritysten ekosysteemisenä verkostona ja tuottaa lopputuotteenaan tapahtumia. Tapahtumateollisuuteen kuuluvat toimijat, joiden liike-toiminnasta tapahtumat kattavat osan. Nämä työllistävät vakituisesti noin 20 000 ja tilapäisesti 120 000–175 000 ihmistä. Alan liikevaihto on 2,35 miljardia euroa, mikä on 1,2 prosenttia Suomen bruttokansantulosta.³²

30 Kulttuuriammateissa ja -toimialoilla työskentelevien lukumäärä kasvoi vuonna 2022 - Tilastokeskus (stat.fi)

31 Liikunnan ja urheilun talouden kokonaisvolyymi yli kolme miljardia euroa - Liikuntatieteellinen Seura - Finnish Society of Sport Sciences (lts.fi)

32 Tapahtuma-alan toimialamäärittäminen ja yhteydet kaupunkikehittämiseen (valtioneuvosto.fi)

3.3 Kulttuurialan toimijoiden ryhmittelyä

3.3.1 Julkiset toimijat

Julkisiin kulttuurialan toimijoihin kuuluvat ennen muuta opetus- ja kulttuuriministeriö ja sen alla oleva hallinto. Toimialan virastojen ohella mukana ovat muun muassa kirjastot, arkistot ja museot, teatteri, ooppera, orkesterit ja sirkukset. Monella lohkolla toiminta on organisoitunut edistämis- tai tiedotuskeskuksiin tai toimikuntiin. Lisäksi liikunta- ja urheilujärjestöt ovat välillisesti opetus- ja kulttuuriministeriön toiminnan piirissä.

Merkittäviä julkisia toimijoita ovat myös kunnat ja niiden alaisuudessa toimivat kulttuurialan organisaatiot, kuten Helsingin tapahtumasäätiö tai Jyväskylän Hippos-keskus. Kunnilla on lakisääteisten tehtäviensä ohella merkitystä myös muulle tapahtumatuotannolle.

3.3.2 Elinkeinoelämä ja etujärjestöt

Kulttuurialalla on kolme merkittävämpää etujärjestöä, Palvelualan työnantajat ry (Palta), Sivistysala ry (Sivista) sekä Tapahtumateollisuus ry. Palta edustaa kulttuuri-, tapahtuma- ja viihdepalveluita tuottavia yrityksiä. Sivista edustaa pääosin julkisella rahoituksella toimivia sivistyksen, kasvatuksen, koulutuksen, tutkimuksen, kulttuurin ja urheilun aloja, kuten yksityistä opetusala, yliopistoja ja ammattikorkeakouluja. Tapahtumateollisuus on tapahtumaelinkeinon keskusjärjestö. Muita tapahtumateollisuuden yhteenliittymiä ovat Sponsoring & Tapahtumat ry sekä Suomen ohjelmatoimistot ja agentit ry.

Kulttuurituotteiden ja -palveluiden tuottajia edustavat muun muassa Luovat ry sekä Musiikkituottajat – IFPI Finland ry. Suuria tapahtumajärjestäjiä ovat esimerkiksi Pori Jazz ry, Provinssi, Vantaan Festivaalit, Ilosaarirock ja Savonlinnan oopperajuhlat. Maailman suurin tapahtumia järjestävä yhtiö Live Nation toimii myös Suomessa. Se omistaa täällä lipunmyyjä Ticketmaster oy:n.

Audiovisuaalisen kulttuurin, esittävien taiteiden ja kirjallisuuden toimijoita ovat esimerkiksi Solar Films oy, MRP Mattila Röhr Production oy ja FreemantleMedia Finland oy, Scene Nation oy, D-tuotanto oy, Warner Music Finland oy ja Sony Music oy sekä suomalaisen kirjallisuuden seura, Suomen kustannusyhistys ry, WSOY ja Kustannusosakeyhtiö Otava.

Huippu-urheilun elinkeinoelämää edustavat lähinnä suurten urheilulajien lajiliitot ja jääkiekon, salibandyn sekä jalka-, kori-, lento- ja pesäpallon pääsarjajoukkueet. Näillä on kiinteä yhteys suorituspaikkoihin, kuten urheilustadioneihin ja -halleihin. Tampereen Nokia Arena, Helsingin Olympiastadion ja eräät muut palve-

levat myös konserttien järjestämistä. Esittävien taiteiden käytössä ovat muun muassa Tampere-talo, Turun Logomo ja Helsingin Finlandia-talo sekä teatterit ja muut vastaavat tilat.

Eräät tapahtuma-alan toimijat ovat osa media-alan yhtiöitä, jotka ovat jo mukana Mediapoolissa. Esimerkiksi Radion sinfoniaorkesteri toimii Yleisradion osana.

Kulttuurialan tekijöiden taloudellisia edunvalvoja ovat esimerkiksi tekijänoikeusjärjestöt Kopiosto ry, Gramex ry, Teosto ry ja Sanasto ry. Muita edunvalvoja ovat muun muassa Kulttuuri- ja taidealan keskusjärjestö Kulta ry, Teatteri- ja mediatyöntekijöiden liitto ry, Suomen kirjailijaliitto ry ja Suomen taiteilijaseura ry.

3.3.3 Kulttuurialan rahoittajat

Taiteen, urheilun ja muun kulttuurin julkinen apurahajärjestelmä on rajattu tämän selvityksen ulkopuolelle. On kuitenkin tarpeen muistaa kulttuuria rahoittavat tahot, koska myös niiden tuen varassa on mahdollista tutkia tai parantaa henkistä kriisikestävyyttä. Keskeisiä ovat Suomen kulttuurirahasto sr:n, Koneen säätiön, Jenny ja Antti Wihurin säätiön sekä Svenska Kulturfondenin kaltaiset yhteisöt. Julkisesti rahoitettua tukea ovat muun muassa taiteilija- ja urheilija-apurahat. Business Finland tukee kulttuurivientiä.

3.3.4 Liikunnan ja urheilun toimijat

Suomalainen liikunta ja urheilu rakentuu suureksi osaksi seuroissa tapahtuvalle talkootyölle ja vapaaehtoistoiminnalle jonkin lajiliiton alaisuudessa. Lajiliittojen ohella keskeinen toimija on Suomen Olympiakomitea.

Myös harrastepohjaisella liikunnalla ja urheilulla on yhteys ammattilaisurheiluun, erilaisiin suorituspaikkoihin sekä urheilulukioihin ja -opistoihin.

3.3.5 Tiedeyhteisö

Kulttuurialan huoltovarmuuden kannalta merkittävää tutkimusta voidaan tehdä sekä alan elinvoiman että henkisen kriisikestävyyden näkökulmasta. Toimijoina voivat olla useat korkeakoulut. Taideyliopisto ja muut kulttuurialan oppilaitokset tuottavat oman alansa tutkimusta. Maanpuolustuskorkeakoulussa sekä Jyväskylän yliopistossa on paneuduttu informaatiovaikuttamiseen. Muista laitoksista esimerkiksi Kirkon tutkimuskeskus on tutkinut resilienssiä.

3.3.6 Muut toimijat

Kulttuurialan huoltovarmuuden ja henkisen kriisikestävyyden näkökulmasta on löydettävissä muitakin merkittäviä toimijoita. Tällaisia voivat olla vapaan kansalaistoiminnan järjestöt, kuten Suomen Partiolaiset ry,

Marttaliitto ry ja Suomen nuorisoalan kattojärjestö Allianssi ry, tai ammatilliset järjestöt kuten Näyttelijäliitto ry. Näillä on etenkin alueellisesti ja paikallisesti suurta merkitystä.

Henkisen kriisinkestävyden kannalta kulttuurialaan on luettava myös uskonnolliset yhteisöt sekä kieleen tai etnisyyteen perustuvat ryhmät. Evankelisluterilaisen kirkon ja ortodoksisen kirkkokunnan ohella huomiota voidaan kiinnittää muun muassa Suomen islamilaiseen yhteisöön.

3.3.7 Alihankkijat ja yhteistyökumppanit

Kulttuuriala tarvitsee tukitoimintoja, joita ilman se ei hengitä. Taloushallinnon, ict-palveluiden ja vartiointialan yritykset nostavat esiin keskinäisriippuvuudet muiden alojen huoltovarmuuden kanssa.

Erityisesti tapahtumatuotanto tarvitsee verkostoonsa yhteishankintayhtiöitä, tuotantoyhtiöitä, laitteiden vuokraajia sekä catering-, rakentamis-, viestintä- ja markkinointipalveluita. Esimerkiksi käyvät lippuja välittävät Tiketti oy ja Lippupiste oy sekä Akun tehdas oy, joka muun muassa vuokraa kalustoa ja hoitaa festivaalien ja konserttien teknisen toteutuksen.

4. Huoltovarmuuskriittisyys kulttuurialalla

4.1 Yleistä

Huoltovarmuusorganisaation poolien toimintaan hyväksytään mukaan yrityksiä, jotka keskeisesti edistävät, pitävät yllä ja turvaavat toimialansa huoltovarmuutta. HVK ylläpitää yleisiä kriteereitä yritysten huoltovarmuuskriittisyyden luokittelun tueksi. Huoltovarmuuskriittiseksi luokittelun pohjana toimii valtioneuvoston päätös huoltovarmuuden toiminnasta.

Huoltovarmuuskeskuksessa tehty huoltovarmuuskriittisyyden luokittelu on turvaluokiteltua tietoa. HVK:ssa kulttuurialan huoltovarmuuskriittisyyttä ei ole aiemmin pohdittu. Aihe on kuitenkin ollut esillä tarkasteltaessa yleistä maanpuolustustahtoa sekä henkistä kriisinkestävyyttä.

Ennen talvisotaa *henkinen maanpuolustus* tulkittiin sielunhoidolliseksi toiminnaksi. Sota-ajan opit käänsivät suunnan propagandan ja tiedotustoiminnan suuntaan. Propaganda oli yhtä kuin *henkinen taistelutoiminta*, joka jakautui edelleen maanpuolustus-, aate- ja taloudelliseen propagandaan. *Aatepropagandaan* sisältyivät muun muassa uskonnollinen, yhteiskunnallinen sekä kulttuuri-, urheilu- ja turistipropaganda. Kansakunnan henkistä taistelustahtoa pidettiin yllä esimerkiksi pyrkimällä tuomaan vainajat rintamalta ja hautaamaan ne kotiseutujensa kirkkomaille. Rintamakirjeistä koottiin kirja *”todistukseksi siitä hengestä, jossa taistelua on käyty, ja niistä ihanteista, jotka elähdyttävät taistelevaa armeijaaamme”*.³³

Jaakko Valtasen sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1954 määritteli *maanpuolustustahdon* perustuvan snellmanilaiseen kansallistietoisuuteen, suomalaiseen demokratiaan ja uskoon tuon demokratian olemassaolon oikeutuksesta. Ajattelutapana se asetti kokonais-edun yksilön edun yläpuolelle. Kanavina olivat muun muassa koulut, nuorisjärjestöt, urheilujärjestöt, kirkko ja julkinen sana.

Valtioneuvosto asetti vuonna 1960 Henkisen Maanpuolustuksen Komitean miettimään, miten psykologian tutkimuksen siihenastiset saavutukset tulisi ottaa huomioon maanpuolustuksessa ja miten henkistä maanpuolustusta tulisi johtaa poikkeusoloissa. Kaksi vuotta myöhemmin perustettiin Henkisen Maanpuolustuksen Suunnittelukunta (vuodesta 1975 Maanpuolustustiedotuksen suunnittelukunta, MTS).

Suunnittelukunta määritteli maanpuolustustahdon yleiseksi mielipiteeksi, jonka seurauksena kansalaiset haluavat vapaaehtoisesti säilyttää, puolustaa ja edelleen kehittää valtakunnan valtiollista riippumattomuutta, alueellista koskemattomuutta ja laillista yhteiskuntajärjestystä. Määritelmä pohjautui maanpuolustuksen henkiseen perustaan eli suomalaisen kansanvallan perusarvoihin ja valtakunnan puolueettomuuteen.

MTS:n perustamisessa otettiin mallia myös Ruotsin kokonaismaanpuolustuksen valistustoimikunnasta (Totalförsvarets upplysningsnämnden). Maanpuolustustahtoa mitataan Suomessa yhä Ruotsilta lainatulla kysymyksellä, mikä kuvastaa Suomen ja Ruotsin samankaltaista tapaa järjestää psykologinen puolustus ja varautua informaatiovaikuttamiseen. Kummassakin maassa nojataan toimijoiden omaan varautumisvelvollisuuteen sekä viranomaisten yhteistyöhön.

Kulttuurialan varautuminen voi parantaa alan yritysten ja muiden yhteisöjen toimintavarmuutta ja varautumista, nopeuttaa häiriöihin liittyvää reagointia ja kasvattaa ymmärrystä alan ja sen organisaatioiden roolista häiriö- ja poikkeusoloissa. Varautumisen kehittäminen tarjoaa mahdollisuuden oppia muilta ja omaksua yhteisiä toimintamalleja. Silti kulttuurialan huoltovarmuudesta ei juuri ole keskusteltu edes alan sisällä. Esimerkiksi *Kulttuuripolitiikka, maahanmuuttajat ja kulttuurisen moninaisuuden edistäminen* -työryhmän loppuraportissa vuodelta 2021 ei ole yhtään mainintaa huoltovarmuudesta. Sama koskee opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuurialan tulevaisuustyöryhmän ehdotuksia vuonna 2023 alkaneelle hallituskaudelle.

Valtioneuvoston vuoden 2018 päätöksessä huoltovarmuuden tavoitteista³⁴ ei mainita kulttuuria lainkaan. Myös maininnat henkisestä kriisinkestävyydestä ovat vähissä. Valtioneuvoston huoltovarmuusselonteossa³⁵ vuodelta 2022 todetaan muun ohella, että *”huoltovarmuuden painopiste on siirtymässä kriisinsietokyvyn turvaamiseen”*. Selonteossa myös viitataan *”riittävään kansalaisvarautumiseen”*, joka tukee henkistä kriisinkestävyyttä. Kansalaisten kriisinsietokyvyn vahvistamisessa on kansalaisjärjestöillä (ml. vapaaehtoistyö) merkittävä rooli. Kuntien rooli korostuu henkiseen kriisinkestävyyteen liittyvissä tehtävissä.

33 Paavo Virkkunen, Suomen taistelevan armeijan henki

34 Valtioneuvoston päätös huoltovarmuuden... 1048/2018 - Säädökset alkuperäisinä - FINLEX ®

35 Valtioneuvoston huoltovarmuusselonteko

Yhteiskunnan huoltovarmuuden kannalta kuntien merkitys kohoaa siitä, että niillä on keskeinen asema kulttuurin, liikunnan ja muiden ihmisten hyvinvoinnille tärkeiden palvelujen järjestämisessä ja tuottamisessa. Valmiuslaki velvoittaa kuntia valmiussuunnitelmin ja poikkeusoloissa tapahtuvan toiminnan etukäteisvalmisteluun sekä muin toimin varmistamaan tehtäviensä hoitaminen myös poikkeusoloissa.

Valtioneuvoston 2024 päätöksessä huoltovarmuuden tavoitteista todetaan, että kulttuuri tukee henkistä kriisinkestävyyttä, joka puolestaan on osa kokonaisturvallisuutta.

4.2 Kulttuurialan huoltovarmuuden erityiskysymyksiä

Tapahtumapaikat ja -kiinteistöt toimivat myös kriisiaikoina tapaamis- ja kokoontumispaikkoina. Niitä voidaan hyödyntää suoja-, hoito-, jakamis- tai väistötiloina. Toisaalta kiinteistöjen normaaliin käyttöön kuuluvien toimintojen jatkaminen pitää yllä kulttuuripalveluita ja voi siten loiventaa kriisin mielialavaikutusta.³⁶ Etenkin areenoiden kaltaisia uusia, yksityisessä omistuksessa olevia tapahtumapaikkoja suunniteltaessa ja rakennettaessa on pohdittava niiden väestönsuojeluun, huoltovarmuuteen ja yleisemmin maanpuolustukseen liittyviä mahdollisuuksia tai velvoitteita, mikä vaatii ohjausta ja kustannusten jakoa. Osa tiloista voidaan lukea suojattaviin kohteisiin.

Medialukutaidon ylläpito ja kehittäminen on keino torjua vihapuhetta, salaliittoteorioita ja informaatiovaikutusta ja sitä kautta vahvistaa henkistä kriisinkestävyyttä. Koululaitos pitää huolta lasten ja nuorten mediakasvatuksesta ja -lukutaidosta. Aikuisten mediakasvatuksessa on enemmän vajausta, kertoo Kansallisen audiovisuaalisen instituutin ja Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporen yhteistyössä toteuttama selvitys³⁷ vuodelta 2021. Maahanmuuttajat ja muut erityisryhmät tarvitsevat tukea.

Huoltovarmuuskriittisen kulttuurituotannon tai kulttuurialan määrittely edellyttää tarkkaa pohdintaa. Millään yhteiskunnan alalla kaikki toiminnot eivät ole huoltovarmuuskriittisiä eivätkä vaadi erityistä huomiota. Kulttuurialan toimijoiden ja tahojen kesken on tehtävä punnintaa.

Kulttuurialan henkilövaraamiset (VAP) on pohdittava alusta lähtien uudella tavalla. Huoltovarmuuskriittisten toimintojen ja toimijoiden ylläpito kriisiaikoina edellyttää osaavaa henkilöstöä, mutta lain mukaan varauksia voidaan tehdä vain huoltovarmuuskriittisten yritysten palveluksessa olevien asevelvollisten piiristä.

Kulttuurialan sitoutuminen henkisen kriisinkestävyyden ylläpitoon voi vaihdella huomattavasti. Taiteen tekemiseen on usein rakennettu sisään vallanpitäjien tarkkailu ja arvostelu sekä kannanotot yhteiskunnallisiin ja poliittisiin kysymyksiin. Kriisiaikoina on odotettavissa, että valtio johdon tai viranomaisien toimien arviointi saa erilaisia merkityksiä kuin normaalioloissa. Organisaation johdon tehtävänä on sitouttaa yksilöt toimintaan huoltovarmuuden kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla.

Kulttuurialalta puuttuu turvallisuuden ja varautumisen ymmärtäjiä, jotka osaavat järjestää kriisien ja poikkeusolojen aikana ns. normaalia toimintaa; hankkia tiloja, organisoida tapahtumia, siirtää materiaalia, ja niin edelleen. Tähän tarvitaan koulutusta, jota kulttuurin, taiteen ja urheilun oppilaitokset eivät kovin hyvin tarjoa.

Kulttuurialan toiminnan jatkuvuus poikkeusoloissa voi edellyttää kriisirahastojen tai vastaavien rahoitusmekanismien perustamista. Samassa yhteydessä on pohdittava sitä, miten laadukkaita tapahtumia voidaan järjestää poikkeusolojen aikana ilman, että yleisö maksaa niistä markkinaehtoisia hintoja.

Kulttuurialalla on *keskinäisriippuvuuksia* huoltovarmuuden kannalta merkittäviin toimintoihin, kuten digitalisaatioon, energiaan, logistiikkaan ja ruokahuoltoon. Riippuvuudet eivät ole vahvoja, mutta ilmeisiä.

Disinformaation levittäminen ja provokatiivisten mielenilmauksien järjestäminen *perustuslaillisen ilmaisuvapauden* nojalla voidaan verhota taiteelliseksi toiminnaksi. Esimerkkinä on Koraanin tai muiden uskonnollisten esineiden julkinen polttaminen.

36 Timo Everin muistio 13.10.2023

37 aikuistenmedialukutaito.pdf (medialukutaitosuomessa.fi)

5. Kyselytutkimuksen ja kulttuuriseminaarin tulokset

Huoltovarmuuskeskus järjesti 28.2.2024 kulttuurialan huoltovarmuutta käsittelevän kutsuseminaarin, jonka yhteydessä koottiin eri tavoin näkemyksiä alan huoltovarmuuden kehittämiseksi. Kutsutuille tarjottiin mahdollisuutta osallistua Survepal-kyselyyn. Seminaariin osallistuneet saattoivat antaa palautetta sekä tilaisuuden aikana että sen jälkeen.

Survepal-kyselyn aluksi vastaajia pyydettiin arvioimaan, miten kulttuurialan huoltovarmuutta voi kehittää. Vastaajat saattoivat valita kolme vaihtoehtoa. Tärkeimmäksi vaihtoehdoksi nousi varautumissuunnittelu (74 prosenttia). Seuraavina olivat verkottuminen kulttuurialalla (52 prosenttia) ja koulutus (44 prosenttia).

Toiseksi kysyttiin, mihin asioihin parempi kriisinsietokyky voi vaikuttaa. Oletuksena oli, että kulttuurialan huoltovarmuudella on merkitystä kansakunnan henkiseen kriisinsietokyvylle. Valittavana oli kolme vaihtoehtoa. Selvästi eniten vaikutusta arvioitiin olevan ihmisten yleiseen jaksamiseen häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa (92,2 prosenttia) sekä ihmisten henkiseen hyvinvointiin (88,2 prosenttia).

Kolmantena tiedusteltiin, mitä toimintoja tai teemoja vastaajat pitivät keskeisimpinä kehitettäessä kulttuurialan huoltovarmuutta. Kukin vastaaja saattoi valita viisi vaihtoehtoa. Keskeisimpänä pidettiin poliittisten toimijoiden ymmärrystä kulttuurialan merkityksestä ihmisten hyvinvoinnille häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa (76,5 prosenttia). Toisena oli kulttuurin sisältöjen ja taiteen merkitys kansalaisia yhdistävänä voimana (68,6 prosenttia). Seuraavina olivat medialukutaito (60,8 prosenttia) ja kulttuurilaitosten palveluiden saatavuus häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa (51 prosenttia).

Kyselyn sanallisissa kommentteissa arvostettiin kiinnostusta kulttuurialan huoltovarmuuteen. Esiin nousivat ennen muuta kokonaisturvallisuus ja varautumisen tarve, taloudellisen toimintakyvyn säilyttäminen erityisesti tapahtuma-alalla sekä henkinen kriisinkestävyys. Vastaajat mainitsivat myös kulttuuriomaisuuden suojelun, medialukutaidon, kirjastot, erityisryhmien muistamisen sekä poliittisen päätöksenteon.

Itse seminaarin aikana läsnäolijoilta kysyttiin, mitä he eniten odottivat tilaisuuden ohjelmalta. Eniten toivottiin uutta tietoa ja näkökulmia sekä yhteistyötä. Kysymyksen siinä, kuinka nopeasti uuden yhteistyömuodon

tulisi käynnistyä, 13 toivoi syksyä 2024 ja 15 halusi sen alkavan mahdollisimman pian.

Seminaarin osallistujilta kysyttiin myös sitä, kuinka suuri joukko organisaatioita tulisi olla mukana uudessa yhteistyöverkostossa. Vastaajista 17 katsoi, että sopiva määrä on 21–50 organisaatiota, ja 14, että paras määrä on 5–20. Vain muutama vastaaja toivoi yli 50 organisaation kokoamista yhteen. Uusina mukaan toivotuissa organisaatioissa ei juuri ollut tahoja, joita ei olisi jo huomioitu.

Seminaarin päätteeksi Suomen Kulttuurirahaston toimitusjohtaja Susanna Pettersson tiivisti päivän annin. Hänen mukaansa esityksistä piirtyi kaavio, jonka kehällä ovat kulttuurialan huoltovarmuus, organisaatiot, politiikka sekä kysymys siitä, mitä halutaan saada aikaiseksi, ja näiden keskellä omana kohtanaan taiteen tekemisen ja kokemisen mahdollisuudet. Keskiö liittyy merkityksellisyyden kokemuksiin, henkiseen hyvinvointiin sekä luottamukseen ja tulevaisuususkoon.

Kulttuurialan huoltovarmuus edellyttää muun muassa aiheen kokonaisnäkemystä ja alueellisten erojen huomioimista sekä kulttuurin ymmärtämistä laajana käsitteenä. Organisaatioille olennaisia ovat varautumissuunnitelmat, priorisointilistat ja sisäinen koulutus harjoituksineen. Poliitiikan on tunnustettava kulttuuri selkeäksi voimavaraksi, joka rakentuu koko Suomen huomioimiselle. Poliitiikka vaikuttaa myös taidekasvatukseen, lukutaitoon ja liikuntaan resilienssin tuottajina sekä lainsäädäntöön.

6. Päätelmät kulttuurialan huoltovarmuuden roolista osana Huoltovarmuusorganisaatiota

Keskeisimpiä välineitä huoltovarmuuden toimeenpanossa on toimintamalli, jossa yksityinen ja julkinen sektori tekevät tiiviisti yhteistyötä varautumisen ja jatkuvuuden parantamiseksi. Useissa selvityksissä verkoston on todettu vaativan kehittämistä. Huoltovarmuuskeskuksen eräänä strategisena tavoitteena on varmistaa, että Huoltovarmuusorganisaation rakenne ja resurssit vastaavat muuttunutta turvallisuustilannetta ja että verkoston valmius vastata vakaviin häiriötilanteisiin on riittävällä tasolla. Huoltovarmuuskeskuksessa tarkastellaan parhaillaan Huoltovarmuusorganisaation sektori-, pooli- ja toimikuntatoimintaa sekä uusia tapoja järjestäytyä.

Kulttuurialan huoltovarmuuden strateginen tarkoitus on tukea henkistä kriisinkestävyyttä varmistamalla alan toiminnan jatkuvuus sekä kulttuuripalveluiden tuotanto ja saatavuus vakavissa häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa osana Huoltovarmuusorganisaatiota. Kulttuurialan huoltovarmuuden kehittäminen jakautuu monelle toimijalle. Se myös kuuluu monen lakisääteisiin tehtäviin. Verkostossa on mukana kulttuurialan toimijoita, jotka tuottavat kulttuuripalveluita ja -järjestelmiä ja muita alan kokonaisuuksia tai tukevat niitä. Myös muilla organisaatioilla on intressi parantaa omaa jatkuvuuden hallintaansa.

Kulttuurialan mahdollista liittymistä Huoltovarmuusorganisaation sektori- ja poolitoimintaan on tarkasteltava useasta näkökulmasta. Ensimmäiseksi on pohdittava, mitä huoltovarmuuden kannalta keskeistä toimintoa kulttuurialan huoltovarmuustoiminnalla turvataan, ja toiseksi sitä, kenen toimintoja vapaaehtoisien järjestelmän avulla kehitetään. Huoltovarmuusorganisaation poolien avulla edistetään ensi sijassa huoltovarmuus-kriittisten yritysten jatkuvuuden hallintaa. Siten nykyinen poolimalli sulki kulttuurialan huoltovarmuustoiminnan piiriin lähinnä yksityisellä sektorilla toimivia yrityksiä.

Lainsäädäntö, valtioneuvoston päätös huoltovarmuuden turvaamisesta sekä Yhteiskunnan turvallisuusstrategia kehystävät huoltovarmuutta ja määrittelevät huoltovarmuustoiminnan vastuutahoja. Huoltovarmuuskeskuksen strategia on sovitettu yhteen pitkäaikaista huoltovarmuuden turvaamista kuvaavan periaatepäätöksen kanssa.

Huoltovarmuuden piiriin sisältyvät teemat ja toimialat on johdettava ensisijaisesti säädöksistä ja muista ohjauksista dokumenteista. Jos tässä rajauksessa tunnustetaan merkittäviä puutteita tai aukkoja, tulee Huoltovarmuusorganisaatiota kehittää ensisijaisesti ylhäältä alas ja laajempina kokonaisuuksina. Samalla on huomioitava olevat rakenteet ja kehitettävä niitä tarpeen mukaan.

Kulttuurin huoltovarmuutta on hyvä tarkastella laajemmasta, esimerkiksi Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa kuvatussa henkisen kriisinkestävyyden näkökulmasta, jolloin tietyn toimialan rooli vakavissa häiriötilanteissa sekä poikkeusoloissa näyttäytyy kirkkaampana. Se myös auttaa kuvaamaan paremmin huoltovarmuuden aukkoa, jota toimiala on täyttämässä.

Samalla on helpompi arvioida sitä, mitkä muut toimialat kytkeytyvät teemaan, ja sitä, voidaanko aukko täyttää täydentämällä nykyisiä pooleja tai nykyrakennetta muuten kehittämällä. Loogisuuden säilyttäminen on tärkeää myös huoltovarmuusrahaston varojen kohdentamisen kannalta. Kulttuurialan huoltovarmuus rakentuu luontevimmin verkostomaiselle ja mahdollisuuksien mukaan kiinteytyväälle yhteistoiminnalle, jonka avulla ainakin merkittävimmät organisaatiot ja osajat sitoutetaan huoltovarmuuden kehittämiseen. Tällaisia ovat ainakin opetus- ja kulttuuriministeriö ja sen alla olevat alan toimijat, kunta-ala sekä tapahtuma-ala. Lisäksi on huomioitava uskonnolliset ja etniset toimijat.

Parhaimmillaan osalliset saavuttavat laajan ymmärryksen kulttuurialan jatkuvuudenhallinnan malleista ja parhaista käytännöistä. Toiminnalla vahvistetaan kulttuurialan resilienssiä ja parannetaan kansallisesti henkisen kriisinkestävyyttä. Samalla kootaan huoltovarmuuskriittistä tietoa kulttuurialalta, pidetään yllä alan tilannekuvaa ja viestitään havainnoista. Kaikkiaan kulttuurialan strategiset tavoitteet tukevat huoltovarmuustyön yleisiä strategisia tavoitteita.

Verkostotyössä on otettava huomioon muut kulttuurialan varautumista, jatkuvuuden hallintaa ja huoltovarmuutta koskevat ratkaisut ja toimet, kuten valtioneuvoston periaatepäätös kulttuuriperintöstrategiasta ja suunnitelma sen toimeenpanosta. Huoltovarmuuskeskuksen sekä opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuurialaa koskeva kanssakäyminen voidaan määritellä yhteistyömuistiolla. Muistioissa käsitellään Huoltovarmuuskeskuksen ja eri ministeriöiden varautumiseen ja

huoltovarmuuden kehittämiseen liittyvää yhteistyötä sekä toimintaa häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa. Muistioilla saadaan kattava käsitys hallinnonalojen huoltovarmuudesta ja voidaan seurata asioiden edistymistä.

Huoltovarmuuskeskus ehdottaa kulttuurialan huoltovarmuustoiminnan edistämiseksi, että

1. Huoltovarmuuskeskus ja opetus- ja kulttuuriministeriö käynnistävät vuoropuhelun OKM:n hallinnonalalle kuuluvasta huoltovarmuusyhtesityöstä. Kulttuurialan huoltovarmuuden edistäminen on osa tätä vuoropuhelua.
2. HVK käynnistää vuoropuhelun kulttuurialan toimijoiden kanssa keskittyen lisäämään huoltovarmuustoiminnan tuntemusta sekä kohentamaan ja yhdenmukaistamaan alan varautumista ja valmiussuunnittelua.

Lähteet

Pyydetyt kommentit

Timo Everi (13.10.2023), Tapahtumajärjestäjät ja -paikat.
Aki-Mauri Huhtinen (30.9.2023), Kulttuuri ja infovaikuttaminen.
Susanna Pettersson (4.10.2023), Kansallisen kulttuuriperintö, identiteetti ja avainten rooli.
Henri Terho (13.10.2023), Kulttuurialan huoltovarmuuden rajauksista ja tavoitteista.
Kulttuuriseminaarin 28.2.2024 kommentit ja palautteet sekä osallistujille suunnatun SurveyPal-kyselyn tulokset.

Työryhmät, selvitykset, tutkimukset

Timo Ala-Vähälä (2021), Liikunnan ja urheilun talouden kokonaisvolyyymi yli kolme miljardia euroa. Liikuntatieteellinen seura. [Liikunnan ja urheilun talouden kokonaisvolyyymi yli kolme miljardia euroa - Liikuntatieteellinen Seura – Finnish Society of Sport Sciences \(Iits.fi\)](#)

Aluehallintovirasto (2024), [Kirjastojen toimintatilastot 2023 julkaistu – lastenkirjallisuuden lainaus ennätyslukemissa, Tiedote 3.4.2024 - Aluehallintovirasto.](#)

Cultura-säätiö (2022), Suomen venäjänkieliset 2022. [Cultura-saatio_Suomen-venäjänkieliset-2022.pdf \(culturas.fi\)](#)

Cultura-säätiö (2024), [Suomen venäjänkieliset 2024. Suomen venäjänkieliset 2024. Raportti](#)

Arja Haapakorpi, Emmi Siirtola, Minna Leinonen, Henna Jousmäki (2023), Poikkeustila ja resilienssi kulttuuri-alalla. Tampereen yliopiston Työelämän tutkimuskeskus. [5d78716d-poikkeustila-ja-resilienssi-hankkeen-loppu-julkaisu.pdf \(tuni.fi\)](#)

Pirjo Hamari (2020), Mitkä ovat yhteiskunnan kannalta kriittiset tehtävät kulttuuriperintötyössä? Museovirasto. [Mitä ovat yhteiskunnan kannalta kriittiset tehtävät kulttuuriperintötyössä? - Museovirasto](#)

Nina Honkala ja Liisa Laitinen (2017), [Näkökulmia taiteen ja kulttuurin tutkituista vaikutuksista. Sitra.](#) Näkökulmia taiteen ja kulttuurin tutkituista vaikutuksista - Sitra

Elina Juntunen (2021), Muutosten johtaminen VUCA-maailmassa: ihminen keskiössä. Dialogi. [Muutosten johtaminen VUCA-maailmassa: ihminen keskiössä – Dialogi \(diak.fi\)](#)

Anna Kanerva ja Katja Oksanen-Särelä (2021), Aikuisten medialukutaidon edistämisen hyvät käytännöt ja kehittämistarpeet. Kansallisen audiovisuaalisen instituutin julkaisuja 1/2021. [aikuistenmedialukutaito.pdf \(medialukutaitosuomessa.fi\)](#)

Kulta ry (2020), 5 tapaa, joilla taide ja kulttuuri vahvistaa resilienssiä. [5 tapaa, joilla taide ja kulttuuri vahvistaa resilienssiä | KULTA ry \(kulttuurijataide.fi\)](#)

Kulttuuriammateissa työskentelevien määrä supistui vuonna 2023 (2024). Tilastokeskuksen katsaus 23.4.2024. <https://www.stat.fi/julkaisu/clmaleenrbqf30bw68qmf8vcg>.

Kulturanalyys Norden (2023), Kultursektorns återhämtning och förändring efter covid-19-pandemin. [Kultursektorns återhämtning och förändring i de nordiska länderna efter covid-19-pandemin \(norden.org\)](#)

Kultursektorns återhämtning och förändring i spåren av covid-19-pandemin. (2023). Nordisk kulturfakta 2023:03. Nordiska ministerrådet publikationer. [Kultursektorns återhämtning och förändring i de nordiska länderna efter covid-19-pandemin](#)

Kari Kuusisto, Maria Sahlstedt, Olivia Välimäki ja Thomas Westerholm (2023), Tapahtuma-alan toimialamääritys ja yhteydet kaupunkikehittämiseen. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2023:1. [Tapahtuma-alan toimialamääritys ja yhteydet kaupunkikehittämiseen \(valtioneuvosto.fi\)](#)

Ilari Lovio (2023), Tutkimushanke purkaa kulttuurialaa koskenutta päätöksentekoa korona-aikana. Sitra. [Tutkimushanke purkaa kulttuurialaa koskenutta päätöksentekoa korona-aikana - Sitra](#)

W.K. Latvala (1941), Sodanaikainen HT-toiminta. Valtioneuvosto.

Mirva Mattila (toim.) (2023), Valtioneuvoston periaatepäätös kulttuuriperintöstrategiasta 2023–2030. [Valtioneuvoston julkaisuja 2023:7. Valtioneuvoston periaatepäätös kulttuuriperintöstrategiasta 2023–2030.](#)

OKM (2016), Merkityksellinen Suomessa -toimintaohjelma. Ohjelma vihapuheen ja rasmin estämiseksi ja yhteiskunnallisen osallisuuden edistämiseksi. [MerkityksellinenSuomessa.pdf \(valtioneuvosto.fi\)](#)

OKM (2021), Taide, kulttuuri ja moninainen Suomi. Kulttuuripolitiikka, maahanmuuttajat ja kulttuurisen moninaisuuden edistäminen -työryhmän loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2/2021. [OKM 2021:2 \(valtioneuvosto.fi\)](#)

OKM (2022), Kulttuurin aika on nyt ja aina. Kulttuurialan tulevaisuustyöryhmän ehdotukset seuraavalle hallituskaudelle. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023:22. [Kulttuurin aika on nyt ja aina \(valtioneuvosto.fi\)](#)

Onnettomuustutkintakeskus (2021), Koronaepidemian ensimmäinen vaihe Suomessa vuonna 2020. Tutkintaselostus 6/2021. [P2020-01_Korona.pdf \(turvallisuustutkinta.fi\)](#) Viitattu 25.3.2024. [Suositusten toteutumisesta ks. Suositushaku - Onnettomuustutkintakeskus \(turvallisuustutkinta.fi\)](#)

Lilli Paasikivi (2022), Kulttuuri, resilienssi ja maanpuolustustahto. Maanpuolustus-lehti. [Kulttuuri, resilienssi ja maanpuolustustahto - Maanpuolustus-lehti](#)

Hanna Salomäki (2020), Suomalaisten jaksaminen koronavaiheissa. Kirkon tutkimuskeskus. [3ca90cc9-6fc7-5ca8-2dca-e72aa2f5adf1 \(evl.fi\)](#)

Valtioneuvosto (2020), Koronakriisin jälkihoito ja jälleenrakennus. Exit- ja jälleenrakennustyöryhmän 2. vaiheen raportti. Valtioneuvoston julkaisuja 2020:17. [Koronakriisin jälkihoito ja jälleenrakennus: Exit- ja jälleenrakennustyöryhmän 2. vaiheen raportti \(valtioneuvosto.fi\)](#)

Paavo Virkkunen (1941), Suomen taistelevan armeijan henki. Otava.

Kaisa Weckström (2020), Korona pisti kulttuuri- ja viihdetoiminnan polvilleen. Tilastokeskus. [Korona pisti kulttuuri- ja viihdetoiminnan polvilleen | Tieto&trendit \(stat.fi\)](#)

Kaisa Weckström (2022), Kulttuuriammateissa ja -toimialoilla työskentelevien lukumäärä kasvoi vuonna 2022. Tilastokeskus. [Kulttuuriammateissa ja -toimialoilla työskentelevien lukumäärä kasvoi vuonna 2022 - Tilastokeskus \(stat.fi\)](#)

Lainsäädäntö, ohjeet, tilastot

Kulttuurialan Opopassi. [Kulttuuriala | Opopassi](#)

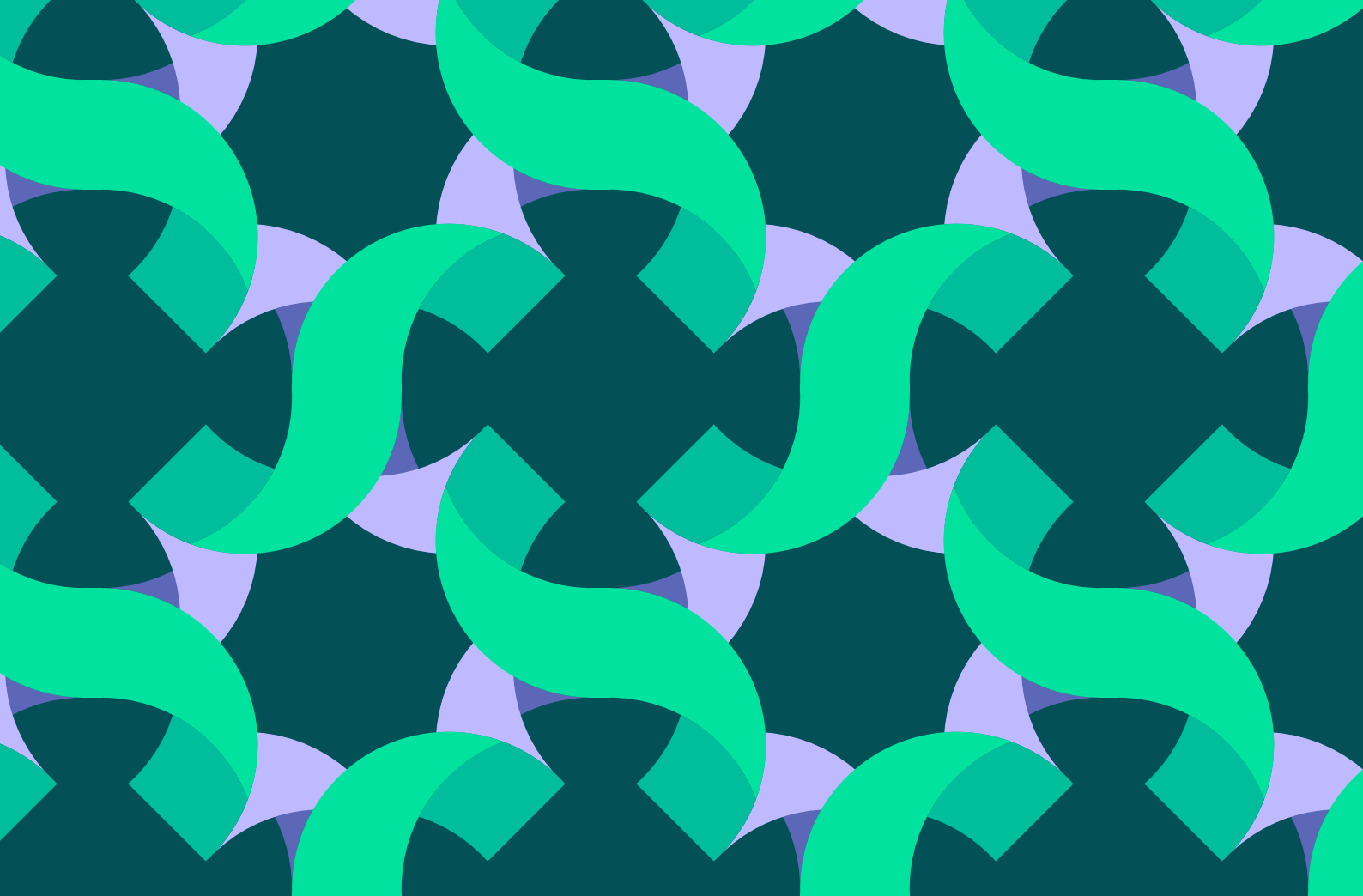
OKM (2023), Taiteeseen ja kulttuuriin liittyvät lait. [Lainsäädäntö - OKM - Opetus- ja kulttuuriministeriö](#)

OKM (2023), Lista keskeisistä liikuntaa ja urheilua koskevista laeista ja asetuksista. [Lait ja asetukset - OKM - Opetus- ja kulttuuriministeriö](#)

Tilastokeskuksen luokitukset [Luokitukset | Tilastokeskus](#)

Turvallisuuskomitea (2017), Kokonaisturvallisuuden sanasto. [Kokonaisturvallisuuden sanasto.TSK 50. 2017. \(turvallisuuskomitea.fi\)](#)

Valtioneuvoston päätös huoltovarmuuden tavoitteista (2024). [Valtioneuvoston päätös huoltovarmuuden... 568/2024 - Säädökset alkuperäisinä - FINLEX®](#)

Huoltovarmuuskeskus